

Biuletyn

KWARTALNY

**RADOMSKIEGO
TOWARZYSTWA
NAUKOWEGO**

tom I • Radom 1964 • zeszyt 1

B I U L E T Y N
RADOMSKIEGO TOWARZYSTWA NAUKOWEGO
KWARTALNIK
TOM I, ZESZYT 1.

R A D O M 1964 r.

Nie katalogować

KOMITET REDAKCYJNY

Przewodniczący

Dr Stefan Witkowski

Członkowie

Mgr Aleksander Czaplicki
Mgr Maria Gajowiczowa
Dr Witold Hamski
Mgr Helena Kisiel
Mgr Longin Raszowski
Mgr Czesław Zwolski

Konsultant

Prof. dr Jan Pazdur

SPIS TRESCI

str

...	Od Redakcji	2
Tadousz Żolnio	Dzieje podłoża geologicznego regionu Radomia	6
Stefan Witkowski	Budowa geologiczna i kopaliny użytecznie wokół Radomia	15
Kazimierz Mrós	Rozwój granic powiatu radomskiego	25
Zygmunt Pióro	Wstępne studium ekologii społeczności miasta Radomia	45
Rozsądk	Władysław Rogala. "Chocza walczy" - Cz. Zwolski	61
Sprawy organizacyjne	RTN i statut	67

Radomskie Towarzystwo Naukowe
Nakład 200 egz
Zam. Nr 280 A2-5

2201

001-830.85

(438)(05)

Od Redakcji.

Dla realizacji założeń statutowych Towarzystwa powołany został stały organ publikacji własnych p.t. "Biuletyn" Radomskiego Towarzystwa Naukowego. Organ ten zapoczątkowany w skromnej skali graficznej, należy przypuszczać, że uzyska w przyszłości właściwą formę graficzną.

Informacja nasza o środowisku miasta jak i o szybko zachodzących procesach, powodujących zmiany strukturalne jest obecnie bardzo skąpa, wskutek małego zainteresowania badawczego naszym regionem jak i wskutek niedostatecznej ilości publikacji o tym obszarze.

Celem naszym jest ożywienie badań naukowych środowiska miasta Radomia i obszaru jego bezpośrednich wpływów oraz w miarę możliwości dokumentowanie osiągnięć badawczych.

Komitet Redakcyjny

Tadeusz Żolnir

DZIEJE PODŁOŻA GEOLOGICZNEGO REGIONU RADOMIA

W Polsce Środkowej na obszarze objętym ramionami Wisły, Pilicy i Kamiennej rozpościera się północny obszar województwa kieleckiego. Środkiem tego obszaru przewija się rzeka Radomka z jej drobnymi dopływami. Nad jednym z tych dopływów, nad rzeką Mleczną powstało i rozrosło się miasto Radom.

Dzieje geologiczne podłoża skalnego wymienionego obszaru kształtowały się w ciągu wielu milionów lat. Przeszłość tę można badać na podstawie dokonanych wierceń eksploracyjnych, obserwacji odrywk, na podstawie obserwacji intniejącego krajobrazu oraz innych metod stosowanych w geologii.

Pod względem geologicznym obszar regionu radomskiego znajduje się na styku dwóch odmiannych regionów geograficznych /6/; Wyżyny Kielecko-Sandomierskiej od południa i Krainy Wielkich Dolin od północy. Przejściowość z jednej krainy w drugą zaznacza różnica krajobrazu oraz charakter i układ skał w głębi ziemi.

Obszar północno-wschodni Europy jest płytą zaskrzepłą, geotermicznie chłodną, która przez cały okres paleozoiczny i młodsze ery historii ziemi słabo reagowała na ruchy górotwórczo dalszych części litosfery. Budowa geologiczna południowo-zachodniej części Europy posiada podłoże skalne mocno sfałdowane, strząskane uskokiemi, w wielu miejscach przorośnięte żyłami zastygłej lawy. Na tych obszarach dość pospolicie występują płaszczowiny, które jeszcze bardziej gmatwają układ struktur skalnych.

Okolice Radomia rozpościerają się na granicy tych właśnie geologicznie odmiannych obszarów. Tu na przedpolu świętokrzyskim zamierały już ruchy górotwórczo litosfery i tylko w słabym stopniu zaznaczyły się nachylenia skał mezozoicznych /np. skał formacji jurajskiej w Wiorzbicy pod Radomiem/.

Tu też rozpoczyna się płyta wschodnio-europejska, na której gromadziły się osady morską albo lądową pochodzenia.

Na odkrytej mapie geologicznej okolicy Radomia są zaznaczone żółtą plamą dolnego oligocenu. Głębiej zalega tu kroda i coraz starsze skały, które jako osady rozległej geosynkliny Totis są przeważnie morską pochodzenia. W Szawnie pod Radomiem wiercenia wykazały występowanie margli okresu kredowego na głębokości 49 m pod powierzchnią ziemi /10/. Zależnie od głębokości dna morską i stopnia oddalenia tego dna od lądów materiał skalny jest odpowiednio urozmaicony. Nawiasowo należy zaznaczyć, że litosfera na obszarze geosynkliny jest stosunkowo cienka i dość elastyczna toteż łatwo ugięta się pod naciskiem masy osadzonego na niej materiału skalnego i również łatwo ulega siłom górotwórczym, które ją fałdują i przemieszczają. W tych warunkach znajdował się obszar świętokrzyski, a w znacznie słabszym stopniu jego przedpola - ziemie radomske /od strony południowej/.

Dno geosynkliny na wymiowanym obszarze było uczulone i na uciśk gromadzących się na nim osadów i na zjawiska górotwórczo. Skutek był ten, że to dno periodycznie to się pogłębiało, to spływało gromadząc na sobie materiał mineralny o różnej grubości ziarna, o różnym składzie chemicznym i różnym też pochodzeniu.

Tak więc w kambrze powstały łupki ilaste o różnych odcieniach barw; szeregłazy, piaskowce, kwarcyty i inne, których miąższość w łysogórach sięga 2000 metrów. W ordowiku wyróżnia się w kompleksie świętokrzyskim aż 36 odmianowych poziomów skalnych. W sylurze morze nie tylko nie ustąpiło z ziemi kieleckiej, lecz jeszcze się pogłębiło. Litosfera okolicy Radomia wówczas również przechodziła podobną ewolucję, tylko że w nieco słabszym stopniu.

Na schyłku syluru i na początku dawnego północno-zachodnią Europę niepokoi fałdowanie kalocińskie. Scaliło ono północno-atlantycki kontynent, a wciąż go podnosząc spowodowało stopniowo wycofywanie się morza z północnych, a potem i centralnych obszarów Polski. Wyrzucony cokolwiek kontynentalny sięgał aż po region świętokrzyski, a na wschód aż do Podola. Na brzegu cofającego się morza powstają laguny, zamknięte jeziorzyska z rozrzuconymi na nich wyspami i archipelagami. Rzeki niosą z północy piasek i ilę mocno zbarwioną tlenkami żelaza. Wiatr w pustynnym klimacie przenosi i osadza masy piasku i innych okruchów. Po sementowaniu tego materiału po-

stały złoże t.zw. "oldrodu". Złoże to, jak również i utwory mineralne ze starszych okresów geologicznych w podłożu skalnym okolicy Radomia nie zostały tak jak świętokrzyskie utwory skalne sementowane i przeobrażone. Tu bowiem w strefie spokojniejszej i geotermicznie zimniejszej nie oddziaływały na nie w takim stopniu ani siły górotwórczo, ani magma, ani też gorące wody zmineralizowane wulkanicznymi wyziewami.

Na podstawie szkicu i przekroju geologicznego Gór Świętokrzyskich /8/ i w zestawieniu ich z przekrojem geologicznym: Włocław, N. Dwór, Pisz - można wnioskować, że w okolicy Radomia występują dwań środkowy i górny w postaci wapieni rafowych, dolomitów, a w stropie - margli.

Karbon występuje w okolicach Łży w postaci łupków ilastych bądź krzonionkowych, czasami z wkładkami wapieni na dość głębokim poziomie. Przykrywają go skały mezozoiczna i najniższej ery. Są jednak wychodnie karbonu i to bardzo płytko. Dość bogatą florę paprotnikową karbonu znaleziono w błękitnych łżach we wcięciu rzeki Kamionnej koło Ostrowca, a więc tuż pod powierzchnią ziemi.

Orogenezą hercyńska w karbonie spowodowała znacznie powiększenie się lądów na globie ziemskim, a w szczególności kontynentu północno-atlantyckiego, który zamknął sobie i szeroką okolicę Radomia. Wówczas, w warunkach klimatu gorącego i suchego /w pernio/ gromadziły się tu okruchy skalne, z których później powstały jaskrawe zbarwione zlepińce.

Na profilu geologicznym występują one pod Łżą na głębokości ca 2100 metrów i sięgają niżej do ok. 100 metrów.

Późniejsze dzieje gromadzenia i cementowania materiału skalnego przeznaczonego pod fundamenty przyszłego krajobrazu okolicy Radomia są związane z dalszym balansowaniem litosfery na tym obszarze, z pracą morza, a potem z lodowcem, pływającymi wodami, wiatrem i światłem organicznym.

Wiercenie w Drzewicy wykonano do głębokości 200 metrów sięgnęło utworów górnego triasu /kajru/. Są tu one wyrażone w pstrych łżach ze sferysyderytami, z wkładkami zlepieńców i piaskowców. Tu również występują wkładki brunatnego węgla i gipsu, a nawet soli kuchennej. Te dość urozmaicone mozaiki skał powinna występować i w pobliżu okolicy Radomia, którego okolicę są połączone na tej ce i Drzewica szerokości i tylko nieco przesuniętych od niej na wschód.

W krętarze, jak wykazała wiercenia, zalega najniższe piętro jury /lica/. Są to jasne piaskowce zawierające niejedni grubsze ziarna krzemienki, iłokupki piaszczyste i, potra iły z tlenkami żelaza. Tu też trafiają się cienkie wkładki węgla. Miąższość wymienionych utworów wynosi w Drzewicy ok. 50 m. Wyższe poziomy linsu wskazują już na wpływ rozszerzającego się morza. Wówczas powstały i te cenne piaskowce budowlane z Szydłowa, Kunowa. Z pewnością zalegają one głębiej i w bliższej okolicy Radomia. Miąższość osadów górnego linsu szcunie się w Drzewicy na 200 metrów.

W okresie jury środkowej /dogger/ morze wdarło się na obszar Polski Środkowej głębokimi zatokami, ale jego osady mineralne z okolic Drzewicy - Radomia należą jeszcze do utworów strefy brzeżnej. Są to przeważnie piaszki i piaskowce, zlepione czer iły, które powstały ze zmytych z pobliskiego lądu produktów wietrzenia skał.

W górnym doggerze morze bardziej się rozszerza i pogłębia. Zjawiają się wówczas wapienie, ale te są jeszcze piaszczyste i zawierają domieszki iłu.

W okresie górnej jury powszechny zalew morski zatopił prawie całą Europę i duże obszary na innych kontynentach. Wówczas powstały na kuli ziemskiej osady wapienne, potężnej miąższości. Wystąpiły one szeroko i w Polsce. W Wierzbicy pod Radomem, w Śniadkowie koło Jastrzębia zalegają one bardzo płytko, bo zaledwie na 1 - 1,5 metra pod pokrywą ziemi i są eksploatowane przez Cementownię w Wierzbicy. Okazy amonitów jurańskich z krzemienieńców Śniadkowa przechowuje się w Muzeum w Radomiu.

W Krzyżanowicach pod Iłżą jurą górną występuje w postaci zlepionca muszlowego żółtej barwy. Szary wapień jurański szczególnie wspaniała się prezentuje w głębokim wąwozie koło Bałtowa nad rzeką Kamionną. W wapieniu górnej jury występują buły krzemioni wstęgowanych, które w neolicie stanowiły surowiec do wyrobu narzędzi kamionnych. Ślady eksploatacji owych krzemioni są zaznaczone na linii Wierzbica - Iłża - Krzemionki - Sopotowice. Przy końcu jury z przedpola świętokrzyskiego i bliższych okolic Radomia morze stopniowo się wycofuje, o czym świadczą zjawiające się w jego utworach domieszki piasku, potem marglu i żwiru. Regresję morską powoduje neokinoryjska faza górotwórcza.

Wyższe pokłady otworu wiertniczego w Drzewicy zawierają

już tylko rumosz skalny przesycony wodą. Pochodzi on ze starszego czwartorzędu i jest przykryty gliną zwalową z domieszką piasku fluwiogłocjalnego pochodzenia.

Dla uzupełnienia obrazu budowy podłoża skalnego okolic Radomia należy jeszcze się cofnąć do mezozoiku /2/. W dolnej kredzie przeważna część Polski niżowej jest lądem, na którym w zakłębionych rozlewiskach okolic Tomaszowa, Łodzi i gdzie indziej zalegają iły i szare piaski hoterywa /to znaczy drugiego poziomu dolnej Kredy/. Wymienione utwory skalne zamykają serię osadów morskich. Wyżej spoczywa na nich gruby na 140 m kompleks utworów lądowych w postaci białych dobrze przemytych piasków w niektórych miejscach zanieczyszczonych żwirem.

Wszystek ten materiał być może niesły rzeki z Gór Świętokrzyskich.

Podobno stosunki w tym czasie mogły panować i na obszarze okolic Radomia oddalonych od Tomaszowa zaledwie o kilkadziesiąt kilometrów na wschód.

Na schyłku dolnej kredy rozpoczyna się wspomniany już zalew morza, który posuwa się z południa. W conenie, w dolnym piętrze górnej kredy, morze sięga na północ aż poza granice Polski, a mianowicie do linii: Bornholm - Karwia - Królewiec - Wilno - Mińsk. W tym czasie okolicę Radomia początkowo stanowiły dno płytkiego morza i gromadziły złoża piasku i żwiru. Potem dno wymienionego obszaru stopniowo oddalając się od lądu /na skutek wciąż postępującej transgresji morskiej/ i pogłębiając się, pokrywa się osadami wapieni, marglu, być może i piaszczą kredy. Piękno odsłonięcia tych skał można oglądać we wcięciu Wisły pod Janowcem.

W osadach z opoki kredowej na wschód od Radomia występuje wkładka fosforytu, która posiada poważne znaczenie dla gospodarki krajowej. Zasoby surowca o zawartości 17% tlenku fosforu są oceniane na dwa miliony ton. Wschodnie wymienionego złoża ciągną się długim pasem od Zawichostu poprzez Chałupki, Krzyżanowice do wsi Krogulec przy szosie Radom - Szydłowiec.

W starszym trzeciorzędzie morze wycofuje się z Niżu Europejskiego, wraca i znów wycofuje, zaznaczając swe ruchy odpowiednimi osadami. Jest to związane z kilku impulsami orogenezą alpejskiej. W tym okresie /początek trzeciorzędu/ na znacznych obszarach Polski niżowej miały miejsce intensywne

procesy wietrzenia skał, zwłaszcza wapiennych, które w locie pod wpływem wilgotnego i gorącego klimatu łatwo się kruszyły lub rozpuszczały tworząc w niektórych miejscach podziemne szczeliny i jaskinie typu krasowego.

Na lądzie ocońskim dalej od morza osadzały się utwory ilaste-guliste, mikowe, z pyłem węglowym i cienkimi warstwami węgla. Nad dolną Wisłą nazywają je ilami toruńskimi; odwrotnie je również pod Warszawą; mogły też być odkożone i na pękniętych poryfortach ziemi radomskiej, które w swej budowie geologicznej posiada wiele cech Kraju Wielkich Dolin.

W oligocenie dolnym morze wdziera się po raz ostatni na obszar Polski niższej. Stacjonując tu przez szereg tysięcy lat, osadziło zielono piaski glaukonitowe, w których występują konkrety fosforu.

Ruchy górotwórcze w miocenie spowodowały ostatecznie wycofanie się morza z ziemi Polski. Wówczas na południowych krańcach obszaru radomskiego powstały liczne pęknięcia litosfery i uskoki, które odmodziły i ożywiły krajobraz okolic nad rzeką Kamionką. Ta sama orogenezą wydzwignęła wał Kujawski - Poleski, który podniósł Niockę Łódzką i skierował wody rzeki Pilicy na wschód. Zapewne też ów wał podparł fundamenty północno-zachodnich okolic Radomia i nachylił utwory jurajskie w Wierzbicy. Po zakończeniu ostatecznej fazy feldowa alpejskich następstw powszechnie oziębienie klimatu. Wówczas na terytorium skandynawskiej zaczęły gromadzić się olbrzymie masy lodu. Produkty wietrzenia skał, jakie tam powstawały, lodowiec zabierał i przynosił na ziemię Polski i innych krajów jako "morone". W zależności od wahań temperatury ów lodowiec to postępował dalej na południe, to się cofał na północ, stale oddając okolicom cwo mineralne zanieczyszczenia. Trwałoby pobyt lodowca na ziemiach naszych i jego powolny ale nieustanny ruch trwał przez sto z górą tysięcy lat, przeto i materiału morenowego nagromadził u nas potężne masy.

W tych warunkach powstawały w różnych miejscach /np. na obniżeniu, Kepturze, Kozioł Górze/ żwirwiasta, powstały też liczne stożki napływowe z ilu i drobnego piasku, rozłożyły obszary zostały pokryte zandrą.

Na dalszym przedpolu lodowca na dnie rozłowiak osadziła się cienkimi warstwowkami glina c zabarwioniu żółtym lub brązowym jak t.zw. ilu węgnowo. Przypominają one do powłoki stopnia sioło rocznego przyrostu drzewa. Barwa jasnożółta wy-

stępują w osadach wlosonnych i lotnych, ciemna w osadach zielonowych. Ily węgnowo najłatwiej jest oglądać w odkrywkach kopalni gliny przy cegielniach.

Wśród piaszczystych pagórków o charakterze wydnowym różna wyróżnia w krajobrazie okolic Radomia również pagórki z materiału moreny deńskiej t.zw. ozy. Są to wydłużone, dość wąskie i nienbyt wysokie pagórki, których osie ułożyły się równolegle do kierunku pochodzenia lodowca. Jeden z takich ozów można oglądać na "szlaku zielonym" z Radomia do Kosowa.

Do bardziej atrakcyjnych dla geologa obiektów należy przekrój pokładów oligocenu ze Skawna pod Radomiem /12 km od Radomia/ ustalony na podstawie dokonanych przez kilkanaście lat wierzeń geologicznych /10/. Wierzenia wykryły istnienie tu interglacialnego jeziora, którego miska została wypełniona serią osadów materiału pochodzenia morenowego z trzech zlodowaceń i interglacialów między nimi zalegających oraz osadów torfowych i okuchowych. Pod dwumetrową warstwą piasków i glin dyluwialnych występują osady jeziorne z interglacialu eemskiego. Osady te leżą na serii glacialnej zlodowacenia środkowo-polskiego. W ich spągu występują utwory interglacialu a jeszcze niżej już wprost na kredzie na głębokości 49 m. spoczywają resztki zlodowacenia krakowskiego.

Stąd można wysunąć wniosek, że pokrywa czwartorzędowa okolic Radomia posiada materiał skalny skandynawski przeniesiony przez trzy zlodowacenia i że materiał ten musiał ulegać kilkakrotnej dyfuzji.

Opracowanie pod względem paleobotanicznym /12/ profili geologicznych ze Skawna na podstawie mikroskopowych szczątków roślinnych pozwala na ustalenie szaty roślinnej poszczególnych okresów interglacialnych i panującego wówczas klimatu. W dolnym poziomie występował las o przewadze drzew liściastych ciepłolubnych. Potem nastąpił krótki okres lasu szpilkowego /sosna, świerk, cis, modrzew/ z domieszką brzozy. Wyżej występują w osadach szczątki lasu sosnowo-modrzewiowo-brzozowego. Stropowy poziom reprezentowały: sosna, brzoza, modrzew i jodła.

Dłuższy postój trzeciego zlodowacenia - "Środkowopolskiego" na Pojezierzu Mazurskim sprawił, że na jego przedpolu, to znaczy na niżej, a więc i na obszarze radomskim zapadła wówczas klimat polarny. W tych warunkach na naszych ziemiach musiała być rozległa tundra, rosły krzewinki polarnej brzozy,

karłowatej wierzby, a dominującą roślinnością były mechy i porosty. Z grubszych roślinożerców można byłoby wymienić *dziać* wymarłe już gatunki jeleni i mamutów.

Leż o to klimat ocieplili się, tundra cofnęła się na północ, a na jej miejsce przyszyły stepy z bujną roślinnością. Później dalsza zmiana klimatu sprzyjała pojawieniu się w Polsce centralnej potężnej puszczy, która obfitością swych skar-
W doś wosećnie sprowadziła tu człowieka.

Powierzchniowy materiał skalny na obszarze miasta Radomia i jego najbliższej okolicy ma charakter przemytej moreny. Tak więc np. na Obozisku są jeszcze olbrzymie doły po wybranych na cele budowlane twirze. Podobne doły są również za cmentarzem prawosławnym. O kilka kilometrów na północ duży obszar zalegają piaski lotne np. na Firleju. Środek miasta jak również cała dzisiejsza Glinice zalegają gliny zwłokowe. Głina pochodząca z morenowego zanieczyszczenia jest piaskiem i żwirami.

Krajobraz okolic Radomia powstał na podkładzie budowanym przez tysiące i miliony lat. Oblicze ziemi zostało pokryte działaniem wód i wiatrów i potem przybrane szatą roślinną. Na koniec zjawił się człowiek i on nadał swą działalnością ostateczny wygląd krajobrazowi. Obok tworów naturalnych w krajobrazie zjawiły się dzieła rąk ludzkich; budowle, drogi, pola uprawne. I to jest krajobraz naszego miasta i naszej okolicy dnia dzisiejszego.

Dla zobrazowania przeszłości geologicznej okolic Radomia wskazuje się niektóre podstawowe zjawiska zachodzące w poszczególnych epokach geologicznych:

I. Era kenozoiczna

Okres czwartorzędu

Holocen

Ocieplenie, sucho, tworzenie się lessów

Pleistocen

IV. Zlodowacenie Bałtyckie
Interglacja eemski

III. Zlodowacenie środkowopolskie

Interglacja mazowiecki

II. Zlodowacenie krakowski
Interglacja telegański

I. Zlodowacenie

Okres trzeciorzędu

Pliocen

Miocen

Oligocen

Eocen

Paleocen

transgresja morska

Wynurzenie się lądu gęsi-
kliny

II. Era mezozoiczna

Kreda

Jura

ponowny zalew morski
Cenoman - fosforyty

Malm

Dogger

Lias

Utwory kredowe występujące
między Wierzbicą a Guzowem
/Kineryd, Astart/
Wynurzenie się gór Święto-
krzyskich.

Trias

Kajper

Wapień muszlowy

Pstry piaskowiec

Transgresja morska
Niski ląd, laguny, sucho,
praca wiatru

III. Era paleozoiczna

Perm

Karbon

Działalność wulkaniczna.
Morze "Geesztyńskie" wkracza od Jutlandii na Niż
Polecki

Orogeneza hercyńska. Sfałdowanie Gór Świętokrzyskich
Transgresja morska. Tworzą się rafy koralowe.
Orogeneza kaledońska. Wyfaldowanie gór Skandynawskich.

Dewon

Sylur

Ordowik

Kambr

Wypiętrzają się Sandomirydy
/piernotne góry Świętokrzyskie/

IV. Era protezoiczna

/Zniszczonych przez morze/

V. Era archaiczna

P i s m i e n n i c t w o

1. Czarnowski Jan. Granice Gór Świętokrzyskich oraz podział regionalny tego obszaru. Pamiętnik Świętokrzyski. Kielce 1931 str. 44 - 55.
2. Czekalska A. Wulkany na ziemiach Polskich, Warszawa, 1953.
3. Ginoux M. Geologia stratygraficzna, Warszawa.
4. Kleczkowski A. i Dziewański J. Słownik Geologiczny. Warszawa, 1959.
5. Książkiewicz M. Geologia dwuzmienna, Warszawa, 1959.
6. Kowalcowski Sylw. Góry Świętokrzyskie. Warszawa 1957.
7. Lenciewicz St. i Kondracki J. Geografia fizyczna Polski. Warszawa, 1962.
8. Patkowski A. Sandomierskie, Góry Świętokrzyskie. Poznań.
9. Pożaryski W. Odwapnione utwory kredowe na NE przedpolu Gór Świętokrzyskich. Biuletyn P.L.G. Nr 75, 1951.
10. Radlcz-Rohlowa H. Geologia w zarysie. Warszawa, 1961.
11. Rühle Edward. Przekrój geologiczny osadów czwartorzędowych w Skawnie k/Radomia. P.L.G. t. 10. 1961.
12. Rühle Edward. Materiały Archiwum Wierceń. T.1. Arkusz Radom, Warszawa. 1949 r.
13. Tokpa Stanisław. Flora interglacjalna ze Skawna k/Radomia P.L.G. t. 10. 1961.

Stefan Witkowski

BUDOWA GEOLOGICZNA I KOPALINY UŻYTECZNE
WOKÓŁ RADOMIA

1.

Pod względem geologicznym Radom leży na przykrytych utworami czwartorzędowymi utworach mezozoicznych będących północnym skrzydłem Gór Świętokrzyskich i Obniżeniem Niecki Mazowieckiej.

Wychodnie utworów mezozoicznych : jury i kredy/5-4-6/ na południe od Radomia mają kierunek zgodny z fałdowaniem Gór Świętokrzyskich.

Na południowej granicy strefy podmiejskiej występują wysoko wychodnie górnej jury/1/ od Guzowa przez Dobrut, Helanów do Woli Lipienieckiej Małej.

Równoległe do wychodni utworów jurajskich przebiegają bliżej Radomia na linii Przytyk-Wierzbica-Ikła, są widoczne wychodnie kredy w Radomiu na Żakowicach.

Utwory kredowe reprezentowane przez wapienie, margle, piaskowce i iły zostały zbadane dość dokładnie ze względu na przemysłową eksploatację wapieni i margli przez cementownię w Wierzbicy oraz dla dokumentacji złóż fosforytów /3/ znajdujących się w utworach cenomanu oraz w iłach lub marglach piaszczystych.

Utwory kredy zapadają w kierunku północno-wschodnim, gdzie stanowią podłoże Niecki Mazowieckiej. Miąższość tych osadów dochodzi do 500 m.

Na północy od miasta na utworach kredowych leżą utwory trzeciorzędu: piaski kwarcowe i glaukonitowe lub piaski kwarcowe z lignitem oraz pstry iły. Występują one na głębokości 9 - 30 m od powierzchni w Radomiu, Wielogórze, Wsoli i Jedlni.

2.

Obszar Radomia i jego strefy podmiejskiej pokryty jest

utworami czwartorzędowymi, przy tym na obszarach Równiny Radomskiej utwory czwartorzędu leżą na utworach kredowych zaś na obszarze Kotliny Kozienieckiej na utworach trzeciorzędu.

Utwory pleistocenyjskie /7/ to przede wszystkim piaski i żwiry fluwioglacjalne, gliny zwałowe moreny dennej, żwiry i gliny zwałowe moren ozokowych i ozów zlodowacenia środkowo - polskiego oraz piaski rzeczne, występujące w terasach rzecznych.

Utwory holocenyjskie /9/ to torfy, aluwia rzeczne, drobne piaski, mułki i mady utworzone w dolinie rzeki Mlecznej i ścieków wodnych oraz zagłębieniach bezodpływowych w północnej części miasta /tzw Bagno/.

Mięszość utworów czwartorzędowych wzdłuż strumienia Północnego wynosi 22 - 25 m, na Malczewie 24 - 29 m, a na wschód od miasta w okolicach Rajca dochodzi do 40 m.

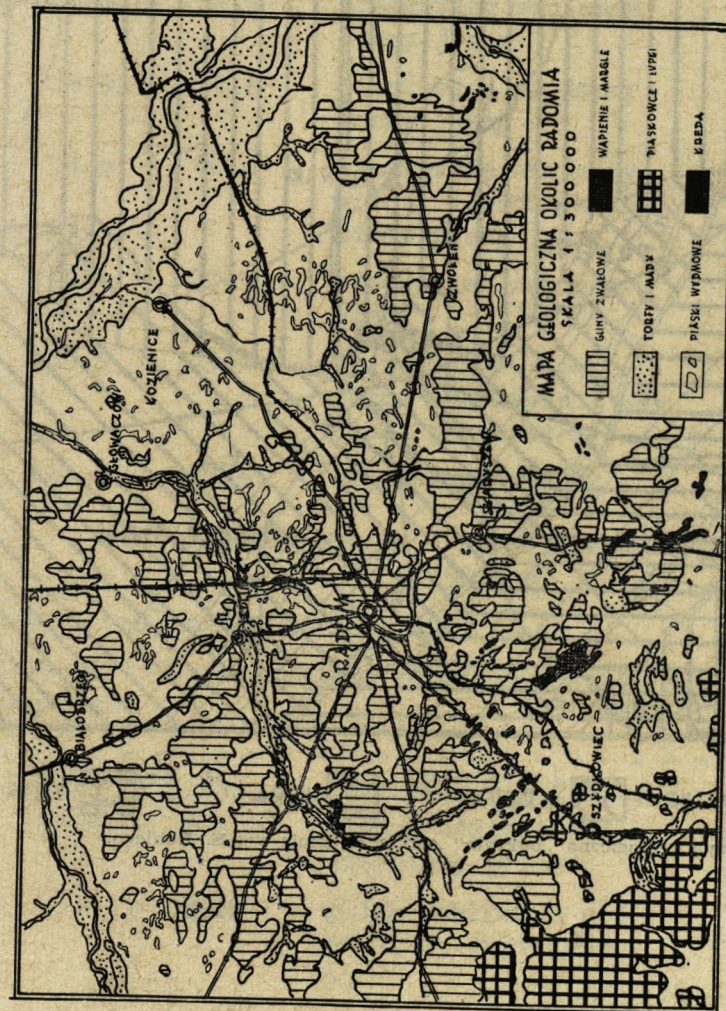
W spągu utworów czwartorzędowych znajdują się utwory kredowe: zlepienice, piaskowce, margle z przewarstwieniami ilu.

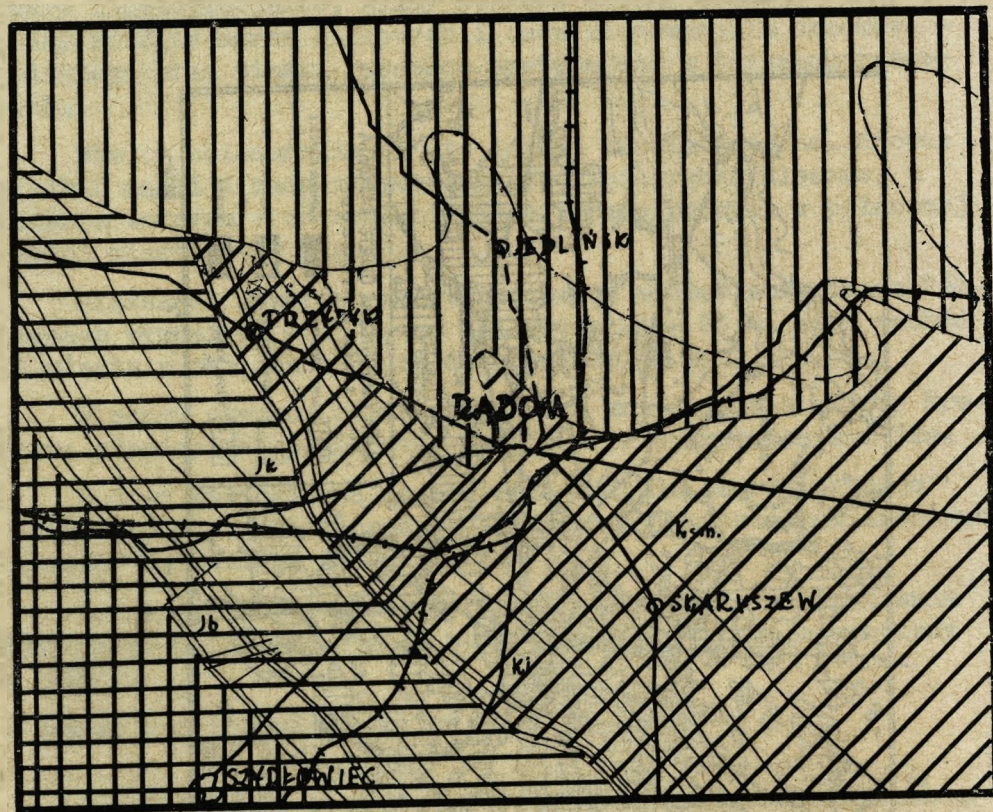
Budowę geologiczną na obszarze Radomia charakteryzują liczne profile geologiczne publikowane w "Materiałach Archiwum Wierceń" E. Rühlego /8/.

Jeden z otworów studziennych Nr. 2 w dolinie strumienia Północnego w pobliżu stacji pomp przy ul. 1-go Maja wykonany w 1926 r.

Wysokość nad poziom morza 159.99 m przedstawia:

Głębokość m.	P o d k ł a d	Formacja
0 - 6.0	piasek kwarcowy młaki	czwartorzęd
6.0 - 7.0	margiel zwałowy, piaszczysty z głazami, szary	"
7.0 - 10.5	piasek kwarcowy średnio-ziarnisty żółty	"
10.5 - 15.0	głina piaszczysta z małą ilością łyszczyku, żółta	"
15.0 - 23.0	piasek kwarcowy słabo scementowany lepiszczem gliniastym, żółty	"

TRZECIORZĘD
 KREDA
 JURA
 TRIAS

Mapa geologiczna „odkryta” okolic Radomia wg E. Rühlego.

Budowa geologiczna i kopaliny użyteczne wokół Radomia 17

Głębokość m.	P o d k ł a d	Formacja
23.0 - 24.0	piasek kwarcowy grubo-ziarnisty szary	czwartorzęd
24.0 - 27.0	piaskowiec szary	kreda Senon-Mastricht
27.0 - 32.5	piaskowiec wapienny szary jasny	"
32.5 - 34.0	piaskowiec wapienny szary jasny	"
34.0 - 80.0	piaskowiec wapienny z dużą ilością belemitów szary jasny	"
80.0 - 120.5	piaskowiec wapienny szary	"
120.5 - 149.0	il wapienny z okrzemkami piaskowca i wapieni jasno szary	"
149.0 - 153.0	il wapienny szary	"

Otwór studzienny Nr I na Malczewie wykonany w roku 1959.- 60

Wysokość nad poziom morza 179.43 m.

Z materiałów Warszawskiego Przedsiębiorstwa Geologiczno-Inżynierskiego.

Głębokość m.	P o d k ł a d	Formacja
0.0 - 2.4	piasek żółty drobno-ziarnisty pylasty	czwartorzęd
2.4 - 5.0	głina zwałowa z otoczkami, żółta, zwałta	"
5.0 - 14.0	głina zwałowa z otoczkami, szara, zwałta	"
14.0 - 15.2	rafa kamieni-grube otoczaki granitowe wśród piasku pylastego	"

Głębokość m.	P o k ł a d	Formacja
15.2 - 17.5	piasek drobnoziarnisty pylasty, ostry	czwartorzęd
17.5 - 18.5	głina zwalowa, silnie zailona, szara zwaarta	"
18.5 - 24.9	pył zailony, zwarty, z małymi otoczkami	"
24.9 - 29.4	piaskowiec średnioziarnisty o lepiszczu ilasto-wapiennym	górna kreda
29.4 - 35.4	piaskowiec drobno-ziarnisty o lepiszczu wapienno-krzemionkowym	"
35.4 - 58.7	piaskowiec średnioziarnisty o lepiszczu wapiennym, porowaty, c. szary	"
38.7 - 50.4	piaskowiec b.drobnoziarnisty zbity o lepiszczu krzemionkowym, szary	"
50.4 - 57.4	piaskowiec średnioziarnisty, porowaty o lepiszczu wapiennym, szary	"
57.4 - 60.4	piaskowiec b.drobnoziarnisty, zbity twardy o lepiszczu krzemionk. szary	"
60.4 - 66.4	piaskowiec zbity b.drobnoziarnisty j. szary	"
66.4 - 84.4	piaskowiec drobnoziarnisty o lepiszczu wapiennym, porowaty, j. szary	"
84.4 - 93.4	piaskowiec drobnoziarnisty o lepiszczu wapienno-krzemionkowym, porowaty	"
93.4 - 118.3	piaskowiec drobnoziarnisty o lepiszczu krzemionkowym zbity, j. szary	"

Głębokość m.	P o k ł a d	Formacja
118.3 - 120.4	piaskowiec drobnoziarnisty o lepiszczu wapienno-krzemionkowym, zbity	górna kreda
120.4 - 123.4	piaskowiec j.w.z drobnymi wkładkami jasnego lekko-piaszczystego ilu	"
123.4 - 139.5	piaskowiec drobnoziarnisty o lepiszczu krzemionkowym, zbity z licznymi wkładkami jasnego ilu	"
139.5 - 140.1	il lekko-piaszczysty, c. szary, plast.	"
140.1 - 150.0	piaskowiec drobnoziarnisty o lepiszczu wapienno-krzemionk., zbity z przew. ilów	"

3.

Budowa geologiczna obszaru Radomia i jego strefy podmiejskiej pozwala w pewnym stopniu ocenić możliwości zasobów kopalin użytecznych. Zasoby te mogą tkwić w starszych utworach geologicznych, utwory czwartorzędowe dostarczają jedynie kruszywa budowlanego i glin zwalowych do produkcji ceramiki budowlanej.

Część zasobów kopalin użytecznych jest znana na podstawie dokonanych wierceń badawczych lub też prowadzonej eksploatacji. Niektóre złoża surowcowe są w pełni udokumentowane.

Największe znaczenia ma eksploatacja surowców budowlanych takich jak kruszywa naturalne, gliny ceramiczne, kamienie budowlane oraz wapienie i margle.

Ożywiony ruch budowlany wymaga do produkcji elementów budowlanych, do betonów i zapraw murarskich olbrzymiej ilości kruszywa w postaci piasków i żwirów. Tylko dla celów budownictwa w Radomiu potrzeba rocznie ok. 100 tys. ton kruszywa i dlatego poszukuje się pokładów do eksploatacji w najbliższym są-

siadstwie miasta.

Budownictwo wymaga piasków i żwirów możliwie czystych o równomiernej granulacji, nie zanieczyszczonych gliną i ilami. Warunkom takim odpowiadają piaski, pospółki i żwiry z utworów akumulacji rzecznej lub wodno-lodowcowej. Występujące w najbliższym otoczeniu miasta dobre zasoby kruszywa już prawie całkowicie wyeksploatowane, a mianowicie: żwiry na Obozisku, soczewki żwirów na Kapturze, znaczne pokłady żwirów na Koziej Górze i w Wośnikach. Pewne zasoby piasków budowlanych znajdują się jeszcze w granicach miasta na Wośnikach i w Jeżowej Woli. Należy się liczyć z tym, że już za kilka lat trzeba będzie korzystać z zasobów piasków budowlanych położonych na Północy od miasta w okolicy Wielogóry, Wincentowa i Lesiowa odległych od miasta ok. 10 km.

Zasoby piasków między Wielogorą i Lesiowem są udokumentowane przez Przedsiębiorstwo Geologiczne Surowców Skalnych w Krakowie w 1959 r. i stanowią podstawę do produkcji cegły silikatowej przez wybudowany w latach 1959 - 1960 zakład silikatowy o zdolności produkcji rocznej 30 milionów sztuk cegły. Udokumentowane zasoby piasku kwarcowego do produkcji cegły wapienno-piaskowej wynoszą 3,3 mil. m³ i wystarczą na ok. trzydziestoletnią produkcję zakładu. Piaski te pochodzenia wodno-lodowcowego i wdmowego są zanieczyszczone produktami organicznymi i nie przedstawiają wysokiej jakości dla celów produkcyjnych, wskutek czego produkowana cegła ma niską klasę wytrzymałości 75 kg/cm².

W Dąbrówce Warszawskiej na południe od Radomia eksploatowane są w małym rozmiarze piaski formierskie.

Najbardziej rozpowszechnionym surowcem ilastym są gliny ceglarskie, pochodzące z glin zwałowych znajdujących się w dość dużych płatach lub soczewkach na obszarze Radomia i jego strasy podmiejskiej. Gliny te posiadają znaczne zanieczyszczenia piasku, żwiru oraz węglanu wapnia /margli/. Szczególnie te ostatnie zanieczyszczenia, wynoszące 2 - 14 % powodują poważne obniżenie jakości cegły, która osiąga z tych surowców niską klasę wytrzymałości 50 - 75 kg/cm².

Mniejszość glin zwałowych dochodzi nawet do 9 m, lecz zwykle dla celów produkcyjnych są eksploatowane górne odwapniane pokłady. Cegielnie podmiejskie po wyeksploatowaniu pokładów odwapnionych najczęściej likwidują produkcję, co następuje również pod naciskiem rozrastającego się miasta. Obecnie czynne

są na obszarze miasta 3 cegielnie i jedna tuż pod miastem na Firlewu o łącznej produkcji ok. 20 mln. sztuk cegły i wymagające ok. 60 tys. m³ gliny rocznie. Ze względu na wyczerpywanie się pokładów gliny w sąsiedztwie zakładu zostaną w najbliższej przyszłości zlikwidowane cegielnie na Żakewicach i na Firlewie. Udokumentowane złoża gliny ceglarskiej mają cegielnie Wośniki i Firlej.

Istniejące w Radomiu zakłady materiałów ogniotrwałych oraz zakłady fajansów sanitarnych opierają się na surowcach dowożonych głównie z doliny rz. Kamiennej. Możliwe, że w przyszłości będzie opłacała się eksploatacja do ceramiki technicznej i półszlachetnej zasobów glin tłustych z okolic Kuły Wielkiej /na głębokości ok. 15 m/, Młodociny, Krogulczy, Wolantwa, Jaszewic lub też złóż trzeciorzędowych z Wielogóry, Wsoli i Jedlni, położonych na głębokości od 9 do 30 m. Iły w Jedlni stanowiły w ubiegłym wieku podstawę surowcową do produkcji naczyń w znajdującej się tam wówczas fabryce fajansu.

Kamienie budowlane używane w Radomiu do budowy fundamentów eksploatowane są na skalę przemysłową w kamieniołomach w Szydłowcu /2/ odległym 32 km od Radomia. Są to piaskowce szare triasowe o wysokich wartościach budowlanych. W południowej części powiatu radomskiego dla budownictwa lokalnego na fundamenty i budynki gospodarcze eksploatowane są w odkrywkach płytowe wapienie rureku t.zw. płaskury oraz wapienie oksfordu. Wapienie te nadają się również do wypalania wapna. Przed pierwszą wojną światową były tam czynne dwa nieduże wapienniki.

Wychodnie utworów jurajskich /1/ na południe od Radomia znalazły już wykorzystanie przemysłowe po wybudowaniu ograniczonej cementowni w Wierzbicy, opartej o eksploatację niejskowych złóż wapieni i margli. Udokumentowane zostały w związku z tym trzy złoża a mianowicie:

- Wierzbica, wapienie astartu i margle kimerydu w zasobach wapieni 7.2 milj. ton i 33.0 milj. ton margli,
- Wierzbica I wapienie i margle jury, surowiec niezupełny do produkcji cementu o zasobach; wapieni 4.3 milj. ton i margli 35.3 milj. ton,
- Marylin /ok. 7 km od Wierzbicy/ 14.0 milj. ton wapieni astartu.

Wapienie i margle ze złóż w Wierzbicy zajmują obszar ok.

220 ha i posiadają miąższość dochodzącą do 5 m. Zawartość CaO jest dość uboga i wynosi w wapieniach 47,7 % w marglach 45,6%. Dla wzbogacenia tych surowców przy produkcji cementu używane są wysokiej jakości wapienie astartu z Marylina, w których zawartość CaO wynosi 50 - 55 %. Złoże w Marylinie posiada miąższość dochodzącą do 14 m. Rezerwów zasoby wapieni astartu i margli kimerydu znajdują się w pobliżu Wierzbicy koło Helenowa, Orzyska i Guzowa, lecz brak dla nich opracowanej pełnej dokumentacji. Przy rocznej produkcji cementu w Wierzbicy ok. 400 tys. ton, zasoby surowcowe zakład ten ma zapewnione na wiele lat swego rozwoju.

Z innych surowców kopalnianych, które mogą być eksploatowane na skalę przemysłową, w okolicach Radomia znajdują się: fosforyty, rudy żelazne oraz węgiel brunatny.

W utworach kredowych równoległe do utworów jurajskich leży pas fosforytów, ciągnący się od Przytyka aż do Krańnika /3/. Fosforyty залегające na południe od Radomia są udokumentowane przez Instytut Geologiczny Zakład Złóż Surowców Chemicznych w następujących złóżach, których dokumentacja zatwierdzona jest przez Centralny Urząd Geologii.

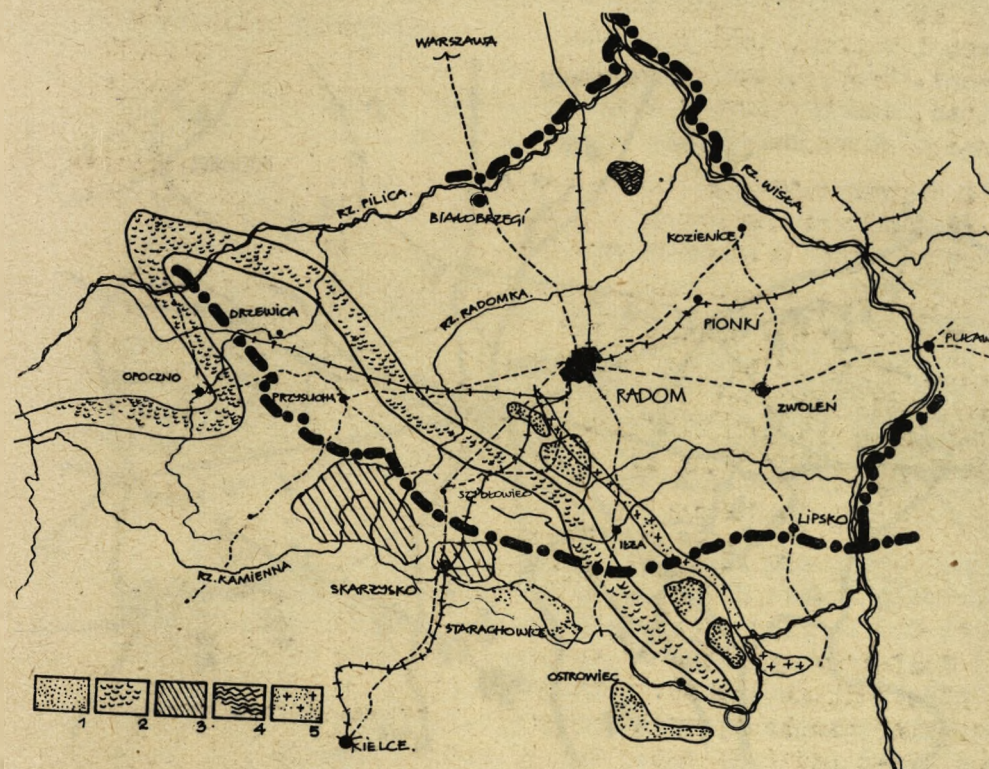
- "Radom" - Wolanów	0.7 milj. ton
- "Radom" - Krogulcza	18.6 " "
- "Radom" - Dąbrówka Warszawska	7.0 " "

Fosforyty typ "Radom" znajdują się w utworach oenomanu lub albu w iłach lub marglach piaszczystych, najczęściej zaś w piaskach glaukenitowych i stanowią koncentracje o średnicy do 3 mm. Zawartość P_2O_5 w złożu "Radom - Wolanów" wynosi 13,4 % - 18,2 %, w złożu "Radom" - Krogulcza 19 - 20 %. Najwyższa zawartość P_2O_5 wynosi 22,4 %. Przeciętna wydajność fosforytów z 1 m² powierzchni złoża ok. 400 kg.

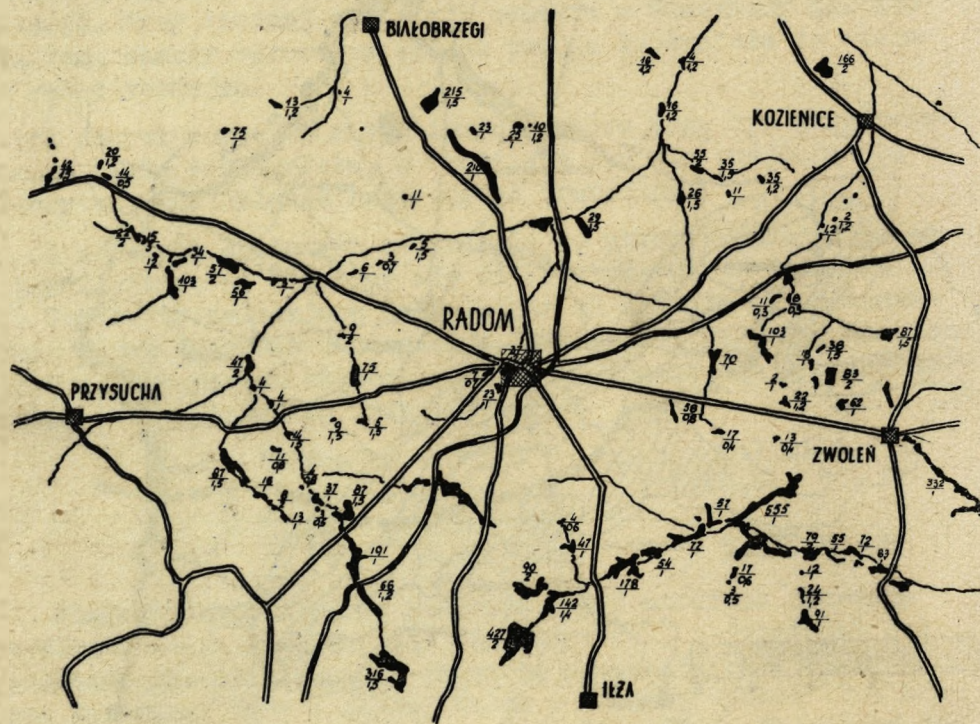
Złoża fosforytów znajdują się w dwóch warstwach: jedna na głębokości od kilkunastu do 40 m o miąższości do 1,5 m, druga na głębokości 30 - 60 m o miąższości do 3 m.

W obecnych warunkach eksploatacja znanych złóż fosforytów nie jest opłacalna, lecz ze względu na znaczny niedobór nawozów fosforowych w kraju, eksploatacja tych złóż w przyszłości jest możliwa.

Rudy żelazne, syderyty i sferosyderyty, znajdują się w iłach rudonośnych w wychodniach utworów dolnej kredy w okolicy.

Mapa kopalin użytecznych w okolicach Radomia.
1. Wapień jurajski. 2. Rudy żelaza. 3. Pławowce trilasowe.
4. Węgiel brunatny. 5. Fosforyty.

Mapa torfów w okolicach Radomia.

75 — powierzchnia torfowiska w ha
1 — miąższość pokładu

Przytyka, Ruchy Wielkiej i Krogulazy /4/. Zasoby rud znajdują się na głębokości od kilkudziesięciu do 150 m, miąższość zaś do 1 m. Udokumentowane przez Instytut Geologiczny, Zakład Złóż Kruszców złoża syderytu ilastego wynoszą 5.7 milj. ton. Zawartość czystego żelaza w rudzie wynosi ok. 40 %, a po wyprężeniu może dojść do 55 %. W okresie okupacji i w pierwszych latach po wyzwoleniu była prowadzona eksploatacja złoża w okolicy Wieniawy.

W Rudzie Wielkiej znajdują się ponadto piaski żelaziste kredowe. Zawartość czystego żelaza w tych piaskach na głębokości 6 m. wynosi ok. 4 % zaś na głębokości 50 m 15 %.

Węgiel brunatny zalega na dość dużych obszarach między Radomką a Pilicą. W okresie powojennym prowadzone były przez Instytut Geologiczny prace poszukiwawcze i badawcze w Woli Goryńskiej, Brodach, Józefowie, Łukawie, Wolczynie i Ignacówce. Węgiel brunatny występuje tu w utworach trzeciorzędu na głębokości od 16 do 40 m, miąższość pokładów wynosi od 1 do 10 m. Zasoby bilansowe w udokumentowanych złożach wynoszą 45.2 milj. ton. Górna wartość kaloryczna tego węgla wynosi 2.425 kcal. Wartość eksploatacyjną obniża występowanie złóż w formie soczewek, a więc w dość ograniczonej ilości w jednym złożu.

Torf /10/ występuje w dolinie rzeki Mlecznej, jak również w dolinach jej dopływów oraz innych rzek i cieków. Miąższość torfów w dolinie rzeki Mlecznej wynosi od 0.8 do 2.0 m. Zasoby torfów były eksploatowane w okresie okupacji w dość rabunkowy sposób z pozostawieniem buźorowych burt. Złoża nie nadają się do eksploatacji przemysłowej, niemniej jednak powinny być wyeksploatowane przed przeznaczeniem terenów w granicach zaінwestowania młojskiego pod. inną zaінwestowanie. Prawidłowa eksploatacja torfowisk pozwoliłaby na utworzenie wielu zbiorników wodnych na miejscu wyeksploatowanego torfu.

P i ś m i e n n i o t w o

- 1/ Dembowska Jadwiga - Górna Jura między Radomiem a Jastrzębiem "Z badań nad Górną Jurą w Polsce" Inst.Geolog. Warszawa 1953 str. 32-50
- 2/ Karaszewski T. Uwagi o kamieniu budowlanym w rejonie Skarżysko-Kamienna, Szydłowca i na sąsiednich obszarach /maszynopis/. Warszawa 1950 Instytut Geologiczny.
- 3/ Łazarek-Kiepuska Maria. Badania złóż fosforytów. Prace Instytutu Geologicznego. Tom XXX. Warszawa, 1960. Str. 325-332.
- 4/ Łazarek Maria. O pracach geologicznych w okolicy Krogulczej koło Radomia. Przegląd Geologiczny. 1955. z.3. str. 100-103.
- 5/ Pożaryski Władysław. Jura i kreda między Radomiem, Zawichostem i Krańnikiem. Biuletyn P.I.G. Nr. 46. 1948.
- 6/ Pożaryski Władysław. Odwapnione utwory kredowe na NE przespolu Gór Świętokrzyskich. Biuletyn P.I.G. Nr 75. 1951.
- 7/ Röhle Edward. Przeglądowa Mapa Geologiczna Polski 1:300.000 arkusz Radom. 1947.
 - A. Utwory czwartorzędowe
 - B. Bez utworów czwartorzędowych.
- 8/ Röhle Edward. Materiały Archiwum Wierceń. Warszawa. 1949.
- 9/ Röhle Edward. Przekrój geologiczny osadów czwartorzędowych w Sławnie k/Radomia. Z badań czwartorzędu w Polsce. P.I.G. t. 10. 1961 r.
- 10/ Übersichtskarte der Geologie und Bodenschätze des Generalgouvernements. Torfmoere. Arkusz Radom 1942.

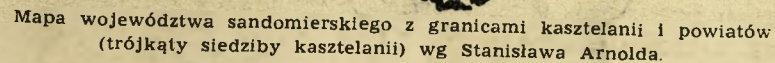
ROZWOJ GRANIC POWIATU RADOMSKIEGO
DO 1914 ROKU

Pierwsze wzmianki w historii Polski o dzielnicy Sandomierskiej pochodzą z końca XI wieku, z czasów panowania Władysława Hermana. Przy podziale państwa przez Bolesława Krzywoustego w 1138 r. ziemię Sandomierską wraz z ziemią Lubelską otrzymał czwarty z jego synów, Henryk, zwany od swej dzielnicy Sandomierskim, a gdy ten poległ bezpotomnie w walce z Trusami w 1166 r., księstwo Sandomierskie objął po nim młodszy brat, Kazimierz Sprawiedliwy późniejszy książę krakowski /10/. W nowym podziale administracyjnym kraju po zjednoczeniu przez Władysława Łokietka państwa polskiego dawne księstwo Sandomierskie, podobnie jak i inne dzielnice, stało się województwem, obejmując ziemię : Sandomierską i Lubelską /7/.

W 1997 r. część województwa Sandomierskiego, leżąca na łowym brzegu Wisły została podzielona na trzy powiaty : Sandomierski, radomski i checiński /7/, a około 1471 r. z terenów dawnej ziemi Lubelskiej zostało utworzone województwo Lubelskie. Od tamtego województwa Sandomierskie graniczyło na zachodzie i północy wzdłuż rzeki Pilicy z województwami Sieradzkim, Łęczyckim i Rawskim. Począwszy od Nowego Miasta /Łęcnica/ granica z województwem Mazowieckim biegła łądem pomiędzy Pilicą i Radomką, a od Głowaczowa do Ryczywołu rzeką Radomką. Na wschodzie województwo Sandomierskie graniczyło z województwem Lubelskim przy czym do ujścia Radomki granica przechodziła przez Wisłę obejmując na jej prawym brzegu ziemię Stężycką.

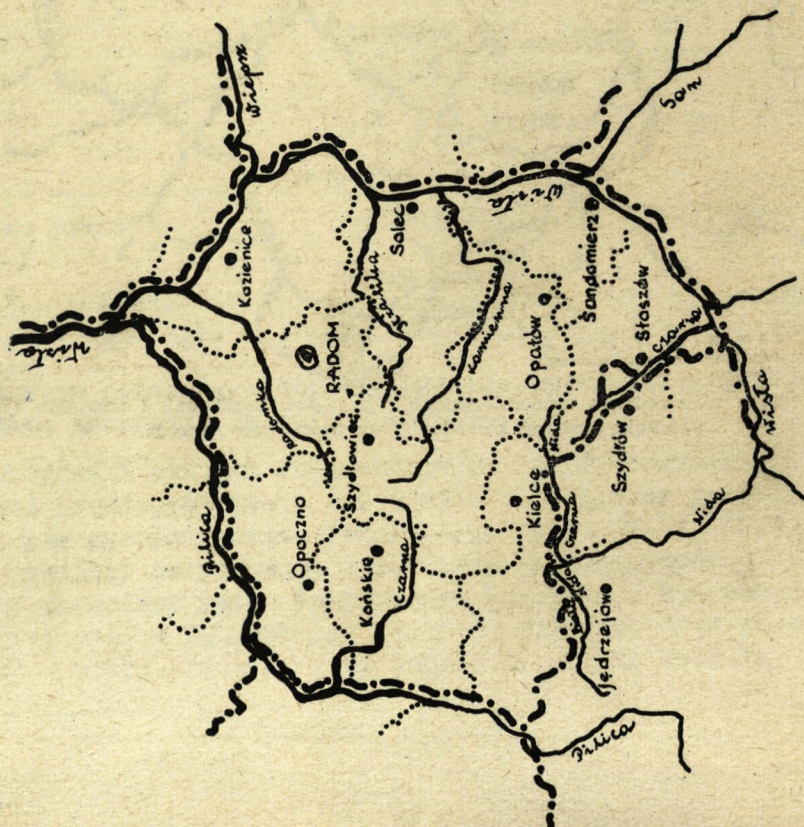
Od ujścia Wloprza granica z woj. Lubelskim biegła Wisłą, którą znów przekraczała niedaleko Sanu. Dalej biegła Sanem, następnie przekraczała go, biegła łądem oddzielając ziemię Przemyśką, należącą do województwa Ruskiego. Granica południowo-zachodnia biegła również łądem aż do rzeki Pilicy z województwem Krakowski.

W monografii powiatu radomskiego ks. F. Siarczyńskiego, pochodzącej prawdopodobnie z lat 1790 - 1792 podany jest następujący opis granic powiatu radomskiego /str. 17-19/ "Powiat Radomski graniczy na południe z powiatem Sandomierskim, w niektórych częściach rzeka Kamionna go oddziela; na wschód Wisła odgranicza od Lubelskiego /przydać należało i od ziemi Stężyckiej - przyp. wydawcy/; na północ na ziemię Czarską, od

Województwo sandomierskie z siedzibą w Radomiu 1830 r.
Podział administracyjny na powiaty.

Departament Radomski w 1815 r. Podział administracyjny na powiaty.

której bliżej ujścia Radomka niż za granicę służy, lubo część ku zachodowi do Pilicy przytyka, niegdyś w działach Zapłocze zwana; na zachód powiat Opoczyński i Chęciński leży. Część jego mała po Radomkę do archidiecezji należy, reszta do diecezji Krakowskiej. W powiecie całym liczy się wsi dziedzicznych 414, królewskich 47, duchownych 99, niest. dziedzicznych 16, królewskich 5, duchownych 6, dymów ogólnie 15.210. Ma kasztelana i starostę grodowego, urzędników też ziemskich kreowanych przez konstytucję 1726 r., ziemstwo zaś co do powiatów: Radomskiego, Chęcińskiego i Opoczyńskiego sejm 1764 r. naznaczył. Grunta powszechnie dobre i urodzajne, lubo często przeplatane piaskami, zwłaszcza w części północnej i dołach ponad wielkimi. Obfituje w wielu miejscach w rudy żelazne, osobliwie ponad Kanieną, cenniejsze zaś są kuźnie w kluczach: Chlewickim, Mirzeckim, Szydłowieckim, Przysuskim. Ma dość wiele kamienia wapiennego i glinok różnego gatunku, kamieni zaś tych najwięcej ponad rzeką Krępowianką. Znajduje się też marmur i kamień gipsowy. Lasów znacznych liczy bardzo wiele i w nich zwierza nie mało: lasy Radomskie po Krowca, obfitowały w jelenie, Starostwo Radomskie było niegdyś obszernie, ponieważ zawierało królewską ziemię: Zwoleń, Tęczów, Gzowice, Rawicę itd., teraz na tylko te wsi: Maków, Makowice, Wacyn i Pacynę. Starostwo w posesji teraz Potkańskich daje kwarty 1909 zł., a województwo za osobnym chodzi przywilejem i na nią prawo onfitoutyczne Kochanowski, wojski radomski.

Rzeka Radomska lub Radomierzka wypływa z lasów wsi Dębnowa, uchodzi przy Rycozycu do Wisły. Dzieli diecezję krakowską od gnieźnieńską, obławę grunta urodzajne, mogłaby być bliżej ujścia uczyniona spławna, lecz wielkim nakładem. Inne rzeki po alfabetycznym porządku swych nazwisk są podane.

Jak widzimy z "Opisu" granicę wschodnią dla powiatu radomskiego stanowiła rzeka Wisła. Granica północna biegła od ujścia Drzewiczki pod Nowym Miastem do Głowaczowa pomiędzy Pilicą i Radomką, przy czym do powiatu radomskiego należały: Głuszyna, Kłudno, Jabłonna, Kęstrzyn, Paprotnia, Błotne, Stawiszyn, Jakubów, Błotnica, Ryki, Gózd, Bierzec, Zawady, Goryń. Od Głowaczowa do Kłody granicą była Radomka do swego ujścia do Wisły.

Granice zachodnią stanowiła - prawdopodobnie - Drzewiczka, gdyż do powiatu radomskiego należały: Kłwów, Bercza Wola, Jolónok, Wola Gałcoka, Gałki, Rusinów, Goździków /kilka km na zachód od Przysuchy/, Zapłocze, Ruski Bród.

Granice południową powiatu radomskiego stanowiła rzeka Ka-

nienna w syn górny biegu do Drodów - stąd - poniżej rzeka robi znaczny łuk na południe - granica biegła ładon do Dorji i dalej rzeką Kanionną do jej ujścia do Wisły pod Wola Parkowiską. Do powiatu Radonskiego należały: Skłoby, Chłocińska, Korzoniewa Wola, Szydlowiec, Lzin, Skarżysko Pańskie, Skarżysko Mniszo, Wierzbnik Ercy, Dorja, Daktów, Zamborzyn. A więc pomiędzy Drodami i Dorją, granica przebiegała o kilka km na północ od Ostrowca.

Przy pierwszym rozbiroze Polski w r. 1772 Austria zabrała m.in. część województwa Sandomierskiego leżącą po prawej stronie Wisły nad Sanem, a pozostałą część województwa zabrała przy trzecim rozbiroze w r. 1795.

Ziemie pierwszego rozbiroze weszły w skład utworzonej Galicji i Lodomerii - trzeciego - w skład Galicji Zachodniej.

Utworzono przez Napoleona w r. 1807, traktatem tylżyckim Księstwo Warszawskie obejmujące około 100.000 km² z 2.400.000 mieszkańców i składało się z ziem zagarniętych przez Prusy. Podzielone je na sposób francuski na 6 departamentów: Warszawski, Kaliski, Poznański, Bydgoski, Płocki i Łódzki, a to podzielone na 60 powiatów.

Na mocy traktatu zawartego z Napoleonem z dnia 14 października 1809 r. w Schönbrunn, Austria zmuszona była odstąpić Księstwu Warszawskiemu zdobytą przez wojsko polskie część Galicję Zachodnią, a więc i woj. Sandomierskie. Ziemię to zajmowały około 53.000 km² z 1.500.000 mieszkańców /w tym Rzeczpospolita Krakowska 165 km² z 25.000 mieszkańców i ok. 96.000 w okręgu/. Odzyskano ziemię została podzielona na 4 departamenty: Krakowski, Radonski, Lubelski i Siedlecki czyli od r. 1809 Księstwo Warszawskie posiadało 10 departamentów, podzielonych na 100 powiatów, Na czele departamentu stał prefekt - powiatu podprefekt, obszar wynosił około 104.000 km² + 53.000 km² i około 2.400.000 + 1.500.000 /3,9 milionów mieszkańców.

Departament Radonski dzielił się na następujące powiaty: kielecki, konecki, kozienicki, opatowski, opoczyński, radonski, sandomierski, sołocki, staszowski i szydlowiecki.

Traktat wiedeński zlikwidował w r. 1815 Księstwo Warszawskie, a utworzył Księstwo Polskie /Kongresowe/, które z dniem 16.I.1816 r. /5/ zostało podzielone na 8 województw, a mianowicie: Krakowskie ze stolicą początkowo w Mińskowicach, a następnie w Kielcach, Sandomierskie ze stolicą w Radomiu, Ka-

liaskie ze stolicą w Kaliszu, Lubelskie ze stolicą w Lublinie, Mazowieckie ze stolicą w Warszawie, Podlaskie ze stolicą w Siedlcach, Płockie ze stolicą w Płocku, Augustowski ze stolicą w Suwałkach.

Województwa były podzielone na 39 obwodów, a te na 77 powiatów sądowych i wyborczych.

Województwo Sandomierskie dzieliło się na następujące obwody i powiaty:

Obwody	Stolice obwodów	Powiaty
Sandomierski	Sandomierz	sandomierski staszowski
Opatowski	Opatów	opatowski sołocki
Radonski	Radom	radonski kozienicki
Opoczyński	Końskie	konecki opoczyński szydlowiecki

Postanowieniem Rady Administracyjnej z dn. 14.III.1834r. siedziba obwodu Opoczyńskiego została przeniesiona z Końskich do Opoczna.

W późniejszym okresie województwo Krakowskie zostało dołączone do województwa Sandomierskiego z następującymi obwodami i powiatami:

Obwody	Stolice obwodów	Powiaty
Kielecki	Kielce	kielecki jędrzejowski
Miechowski	Miechów	miechowski skalbmierski krakowski
Olkuski	Olkusz	olkuski pilicki zelowski

38	Kazimierz Król	
Obwody	Stolice obwodów	Powiaty
Stopniński	Stopnica	stopniński szydłowski

Władzą administracyjną województwa była Komisja Wojewódzka pod kierownictwem prezesa, na czele stali komisarze obwodowi, na czele powiatów - dezerocy miast.

Postanowieniem Rady Administracyjnej z dnia 3.2.1816 r. miasta wojewódzkie zostały wydzielone z obwodów i podporządkowane bezpośrednio Komisji Wojewódzkiej, a postanowieniem z dn. 10.11.1816 r. Warszawę, jako stolicę kraju, uzależniono bezpośrednio od Komisji Rządowej Spraw Wewnętrznych i Policji.

Zo względów gospodarczych i komunikacyjnych w okresie 1817 - 1830 dokonano pewnych zmian w powyższym podziale administracyjnym tak między województwami jak i między obwodami i powiatami. Rzucają one trochę światła na ówczesne granice jednostek administracyjnych. Ze zmian granic obwodu radonskiego, a więc dotyczących się powiatów: radonskiego i kozienickiego, należy wymienić:

W r. 1823/24 wieś Lucynia z nłynon Borowin została odłączona od powiatu Soloskiego obwodu Opatowskiego i przyłączona do powiatu kozienickiego obwodu Radonskiego.

Postanowieniem z dnia 17.10.1826 r. wieś Ostrawica została odłączona od pow. soloskiego obwodu Opatowskiego i włączona do powiatu kozienickiego obwodu Radonskiego.

Postanowieniem z dnia 22.12.1829 r. wsie: Mirów, Nucisko, Hogów, Doszków, Lipionice, Wola Lipioniecka, Gasowy, Sniłów odłączone od powiatu szydłowieckiego obwodu Opoczyńskiego i przyłączone do powiatu i Obwodu Radonskiego.

Postanowieniem z dnia 22.12.1829 r. wieś Zbijów odłączona od powiatu soloskiego obwodu Opatowskiego i włączona do powiatu i obwodu Radonskiego.

Postanowieniem z dnia 2.11.1830 r. wsie: Niedźwiedź Kiorz i Nowy Dwór oraz rejtowstrze: Jastrząb, Kuźnica i Człków odłączone od powiatu szydłowieckiego obwodu Opoczyńskiego, przydzielone do powiatu i obwodu Radonskiego.

Postanowieniem z dnia 9.3.1838 r. n. Jastrząb odłączone od powiatu szydłowieckiego obwodu Opoczyńskiego, gub. Sando-

Rozejm granic powiatu radonskiego do 1914 r. 31
nionskiej i przyłączono do pow. radonskiego gub. Sandomierskiej.

Po upadku powstania listopadowego 1830/31 r. zaczęło się stopniowe zacieranie odrębności Królestwa od ziem Cesarstwa. W tym celu Ukazem z dnia 7.3.1837 r. zmieniono polską nazwę województwa na rosyjską "gubernia", Komisję Wojewódzką na Rząd Gubernialny, tytuł prezesów Komisji Wojewódzkiej - na gubernatorów. /5/

Ukazem z dnia 15.6.1841 r. przemianowano ze względów politycznych gubernię Krakowską na Kielecką, a postanowieniem z dnia 30.12.1842 r. Okręg Krakowski na Przyszewski.

Ukazem z dnia 11.11.1842 r. obwody przemianowano na powiaty, a powiaty na Okręgi. Komisarzy Obwodowych nazwano na modłę rosyjską - naczelnikami powiatów, a dezeroców miast - pomocnikami naczelników.

Ukazem z dnia 21.8.1844 r. zmieniono od 1.1.1845 r. liczbę gubernii z ośmiu do pięciu przez połączenie gubernii: Kaliskiej i Mazowieckiej w gubernię Warszawską, Radonską i Kielecką w gubernię Radonską oraz Lubelską i Podlaską w gubernię Lubelską.

Gubernie Augustowska i Płocka zostały w dawnych granicach.

Z dalszych zmian granic powiatu radonskiego i okęgów Radonskiego i Kozienickiego należy wymienić.

Postanowieniem z dnia 28.11.1845 r. wieś Przewóz Tarnowski odłączona od okręgu Garwolińskiego powiatu Żukowskiego gub. Lubelskiej i przyłączona do okręgu Kozienickiego powiatu radonskiego.

Postanowieniem z dnia 31.10.1848 r. wieś Kraski odłączona od okręgu Żolochowskiego pow. Żukowskiego gub. Lubelskiej i przyłączona do okręgu kozienickiego powiatu i gubernii Radonskiej.

Zaznaczyć należy, że władze polskie powstania styczniowego powróciły dawny podział Królestwa Polskiego na 8 województw /mazowieckie, kaliskie, krakowskie, sandomierskie, lubelskie, podlaskie, płockie i augustowskie /i ustanowiły w nich naczelników.

Ustawa z dnia 31.12.1866 r. /5/ podzieliła Królestwo Polskie na 10 gubernii składających się z 85 powiatów. Powiększono liczbę gubernii i powiatów miało na celu ułatwić wła-

dzem resy jakim dalszej rusyfikacji kraju i większego ucisku ludności narodowości polskiej.

Gubernie	Siedziba gubernii	Liczba powiatów
Warszawska	Warszawa	13
Kaliska	Kalisz	8
Piotrkowska	Piotrków Tryb.	8
Radomska	Radom	7
Kielecka	Kielce	7
Lubelska	Lublin	10
Siedlecka	Siedlce	9
Płocka	Płock	8
Łomżyńska	Łomża	8
Suwałska	Suwałki	7

Ukazen z dnia 27.2. - 11.3.1879 r. powiat Górno - Kalwaryjski /Góra Kalwaria/ w gub. Warszawskiej przyłączone do powiatu Grójedzkiego, czyli gub. Warszawska posiadała od tego czasu 12 powiatów, a Królestwo Polskie 84 powiaty.

Ukazen z dnia 14/26 grudnia 1893 r. przyłączone do gub. Warszawskiej powiaty: płocki z gub. Płockiej i pułtuski z gub. Łomżyńskiej czyli od tego czasu gub. Warszawska składała się z 14 powiatów, płocka z 7 powiatów i Łomżyńska z 7 powiatów.

Ustawa o podziale administracyjnym Królestwa wyłączała z pod administracji Zarządu powiatowego m. Warszawę - pozostawiając ją na oddzielnych prawach, wyłączała też wszystkie miasta gubernialne oraz m. Łódź, których urzędy policmajstrów i magistraty podlegały bezpośrednio Rządowi Gubernialnym.

Zarząd gubernialni powierzono gubernatorom i zostającym pod ich prezydencjami Rządowi Gubernialnym. Gubernatorzy byli mianowani i zwalniani przez najwyższe ukazy, a zarazen i najwyższe rozkazy.

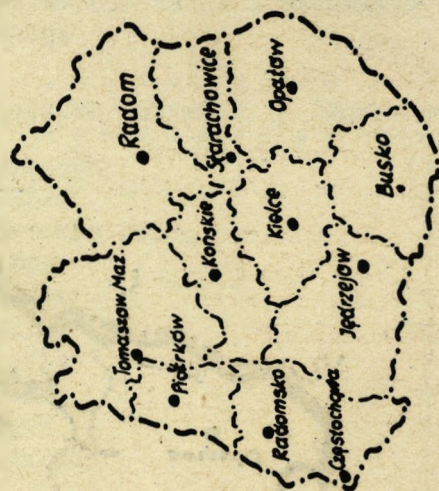
Zarządy powiatami poruczono - pod bezpośrednim zwierzchnictwem gubernatorów i Rządu Gubernialnego - naczelnikom powiatowym i będącym przy nich urzędem powiatowym.

Zarząd gminą sprawował wybierany przez zgromadzenie gminne wójt, a nad gromadą sektys wybierany przez zgromadzenie wiejskie.

Podział administracyjny guberni radomskiej na powiaty 1839-1863.

Ukaz pozostawił uznaniu Komitetu Urządzającego, które niesta miały być przemianowane na osady, które z nich mogły

Dystrykt Radomski 1939—1944 z podziałem na powiaty.

Podział administracyjny guberni Radomskiej na powiaty 1867—1914

stanowią oddzielną gminę, a które należy przyłączyć do zbiorowych gmin wiejskich.

Komitet Urządzący uważał, że należy przemianować na osady takie miasta, których ludność nie przekraczała 3.000 dusz, a dochody z różnych źródeł – poza dochodami z propinacji nie przewyższają 1500 rubli rocznie.

Niemожność utrzymania samodzielnych gmin w dawnych miasteczkach i konieczność połączenia ich z wiejskimi gminami zbiorowymi wynikały również z trudności z obsadzeniem stanowisk w gminie. Ukaz o urządzeniu gmin wiejskich z dnia 2.3.64 roku ograniczał bardzo krąg wyboru na stanowiska w gminie.

Na urzędy gminne mogły być wybierane osoby chrześcijańskiego wyznania, mające ukończone 25 lat życia i przynajmniej od 3-ich lat stale zamieszkałych w gminie. Wójt i kawnicy musieli posiadać w gminie prawem osobistej własności przynajmniej po 6 morgów ziemi, a sołtysi w swej gromadzie przynajmniej po 3 morgi.

Na wójta gminy, kawników i sołtysów zebranie gminne wybierało po 2-ich kandydatów, jednego z nich macełnik powiatu pdał urządowanie, drugi zostawał zastępcą wójta, na przypadek jego nieobecności, śmierci, ciężkiej choroby, zawieszenia w urządowaniu i t p.

Każda gmina posiadała wójta, 2-3 kawników i kilku sołtysów więc do obsadzenia administracji gminnej łącznie z zastępcami należało wybrać 10 – 20 osób, spośród tych, którzy nieli prawo kandydować na wymienione urzędy.

Jak się te sprawy przedstawiały w ówczesnych miasteczkach powiatu radomskiego przedstawia poniższe zestawienie /12/:

Lp	Nazwa miasta	Liczba		Liczba osób mających		
		niemców	chrześ.	prawa	być wybranym	
			żydów	razem	art. 65-67	
				zob.	art.	
				13		
1	Białobrzegi	475	817	1292	55	43
2	Jastrząb	471	46	517	111	103
3	Jodlińsk	609	302	911	41	17

Lp	Nazwa miasta	Liczba		Liczba osób mających		
		niemców	chrześ.	prawa	być wybranym	
			żydów	razem	art. 65 - 67	
				zob.	art.	
				13		
4	Przytyk	158	1263	1441	5	4
5	Skaryszów	966	346	1312	145	122
6	Wierzbica	1395	275	1671	299	246
7	Wolanów	145	229	375	7	1
8	Wyśmierzyce	1155	122	1287	101	46

Jak wynika z powyższego zestawienia miasteczka powiatu radomskiego posiadały niowiolką liczbę ludności wśród której przeważała ludność wyznania niechrześcijańskiego. Wśród nieszczęśliwych relikwii tylko mała liczba miała prawo brania udziału w zebraniach gminnych, a jeszcze mniejsze – kandydowania na urzędy gminne.

Widocznie Komitet Urządzący wziął pod uwagę powyższe okoliczności i postanowieniem z dnia 17/29 października 1869r. przemianował na osady, miasta powiatu radomskiego wprowadzając następującą zmianę granic gmin:

do osady Wierzbica przyłączono przedmieście Rzeczoków i zaścianek Stepanówka i utworzono osobną gminę Wierzbica, osadę Wyśmierzyce przyłączono do gminy Radzanów, osadę Wolanów do gminy Wolanów, osadę Jodlińsk do gminy Jodłanka nadając jej nazwę gminy Jodlińsk, osadę Jastrząb do gminy Mirów nadając jej nazwę gminy Rogów, osadę Przytyk do gminy Podgajok nadając jej nazwę gminy Przytyk oraz osadę Białobrzegi do gminy Sucha nadając jej nazwę gmina Białobrzegi, oddzielając od niej i przyłączając do sąsiedniej gminy Stroniec wsio: Brzożec nad Pilicą, Brzoską Wolę, Andrzejów, Szczyty, Wincentów, Pokrzywno i Pohulanek.

Komitet Urządzący przemianował w powiecie radomskim 8 miast na osady, utworzył z nich tylko jedną samodzielną gminę Wierzbicę, przy czym w 4 przypadkach, nazwy gmin, jakby na poświęcenie otrzymały nazwy skasowanych miast /Białobrzegi, Przy-

tyk, Jodlińsk i Skaryszów/.

Po przeprowadzeniu przytoczonych zmian powiat radomski posiadał w 1873 r. 22 gminy, jak to pokazuje poniższe zestawienie /12/ :

L.p.	Nazwa gminy	Ludność	Powierzchnia	
			w morgach	w ha
1	Liażobrzegi	3424	14616	8,103
2	Blotnica	4026	16927	9,476
3	Gębarzów	2673	11575	6,480
4	Gzowice	2904	8519	4,769
5	Jodlińsk	4367	12623	7,067
6	Kowala Stępa	2882	11302	6,328
7	Kozłów	2248	7763	4,346
8	Kucyki	3747	11423	6,395
9	Orcińsk	3083	11718	6,556
10	Potworów	3042	19321	10,817
11	Przytyk	5388	19607	10,977
12	Radon	4056	9164	5,131
13	Radzanów	4349	15779	8,834
14	Rogów	3704	17250	9,658
15	Skaryszów	4312	17610	9,859
16	Stronie	3558	14457	8,099
17	Wielogóra	2892	9781	5,476
18	Wieniawa	3445	15471	8,623
19	Wierzbica	1813	5632	3,153
20	Wolanów	3300	18612	10,420
21	Zakrzów	2900	13405	7,505
22	Zalesice	2613	9862	5,521

Dane statystyczne z 1867 r. podają powierzchnię gubernii radomskiej 223,8 mil kw t.j. 12,322,9 km², a powierzchnię powiatu radomskiego 35,5 mil kw t.j. 1954,70 km².

Z pozostałej części ówczesnego powiatu radomskiego utworzony został powiat kozienicki, w skład którego weszły miasta: Kozienice, Ryczywół, Głowaczów, Magnuszew, Sieciechów, Gniewoszów, Granica, Janowiec i Zwoleń oraz 18 zbiorowych gmin wiejskich o pow. 22 mil kw. = 1211,4 km². Ponadto z powiatu radomskiego przyłączono do nowo utworzonego powiatu iłżeckiego miasto Kazanów i gminę wiejską Miechów o powierzchni łącznej 1,5

mil kw = 52,6 km² i 3590 mieszkańców.

Przed 1867 r. powiat radomski liczył 3249,7 km² i 146.805 ludności.

Powyższy stan granic i podziału administracyjnego powiatu radomskiego utrzymał się do czasu wybuchu pierwszej wojny światowej.

W czasie pierwszej wojny światowej /1914-1918/ Królestwo Polskie okupowały państwa centralne, które podzieliły go na okupację austriacką i niemiecką. Okupacja austriacka obejmowała dawną gubernię radomską, kielecką, prawie całą lubelską i część gubernii piotrkowskiej, resztę Królestwa okupowali Niemcy. Okupanci skasowali dawny podział na gubernie, ale pozostawili podział na powiaty. W okupacji niemieckiej utworzono jen-gubernatorstwo warszawskie, a z austriackiej jen-gubernatorstwo lubelskie. Tereny okupacji austriackiej składały się z wydzielonego miasta Lublina oraz z 27 dawnych powiatów, wśród których znajdował się powiat radomski.

Po odzyskaniu Niepodległości Sejm Ustawodawczy Rzeczypospolitej Polskiej Ustawą tymczasową z dnia 2 sierpnia 1919 roku o organizacji władz administracyjnych II instancji utworzył z ziem byłego zaboru rosyjskiego województwa: Warszawskie, Łódzkie, kieleckie, lubelskie i łaskie, przy czym stolica Rzeczypospolitej Warszawa - stanowiła odrębną jednostkę administracyjną. Na czele województwa wg. ustawy stał wojewoda, mianowany przez Naczelnika Państwa na wniosek Ministra Spraw Wewnętrznych, uchwalony przez Radę Ministrów.

Według powyższej ustawy województwo kieleckie składało się z następujących powiatów :

L.p.	Nazwa powiatu	Ludność
1	Łędzin	359.363
2	Częstochowa	220.794
3	Ilza	143.660
4	Jędrzejów	100.138
5	Kielce	179.173
6	Kozimice	137.260
7	Końskie	154.238
8	Miechów	150.414
9	Olkusz	152.013

L.p.	Nazwa powiatu	Ludność
10	Opczno	133.072
11	Opatów	173.288
12	Pińczów	138.015
13	Radom	196.468
14	Sandomierz	131.766
15	Stopnica	158.371
16	Włoszczowa	95.123
		2.623.140

Powiat radomski odąd pozostaje bez przerwy w woj. kieleckim. Według rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 28 sierpnia 1919 r. o tymczasowej organizacji powiatowych władz administracyjnych I instancji na obszarze byłego zaboru rosyjskiego, dawny rosyjski administracyjny podział na powiaty został tymczasowo utrzymany, a powiatowa władza administracyjna I instancji otrzymała nazwę starostwa.

Na czele starostwa stał starosta, jako przedstawiciel władzy państwowej w powiecie, mianowany przez Ministra Spraw Wewnętrznych. /Dz.U.R.P. Rok 1919 Nr 72 poz. 426/.

W okresie Niepodległości 1918-1939 ważniejsze zmiany w granicach województwa kieleckiego i powiatu radomskiego zostały dopiero w r. 1938 i r. 1939. I tak: Ustawą z dnia 9 kwietnia 1938 r. wyłączone z województwa kieleckiego powiaty: opoczyński i konecki z wyjątkiem gmin niemieckich: Skarżysko-Kamienna, Szydłowiec oraz gmin wiejskich: Bliżyn i Szydłowiec i włączono je do obszaru woj. kieleckiego /Dz.U.R.P. Nr 27 poz. 240 z 1938 r./.

Rozporządzeniem Rady Ministrów z dnia 17 lutego 1939 r. wyłączone z powiatu koneckiego gminę niemiecką Szydłowiec i gminę wiejską Szydłowiec bez gmin Skarżysko-Kamienna i włączono do powiatu radomskiego /Dz.U.R.P. Nr 14 poz. 83 z 1939 r./.

Po napadzie Niemców na Polskę w roku 1939 zachodnio-obszary Rzeczypospolitej wcielono bezpośrednio do III Rzeszy.

Na podstawie dekretu z dnia 8.X.1939 r. zostały wtedy włączone do Rzeszy /16/, a z pozostałych ziem polskich utworzono dekretem z dnia 12.X.1939 r. t.j. Generalną Gubernię ze sto-

licą w Krakowie. Dzieliła się ona na 4 okręgi czyli dystrykty: krakowski, lubelski, radomski i warszawski.

Dekretem z dnia 12.X.1939 r. Führer i kanclerz Rzeszy mianowali mianem Hansa Fränke gubernatorem generalnym zajętych polskich obszarów. Powierzono mu wszystkie działy administracji i podporządkowano go bezpośrednio Führerowi. Naczelnicy okręgów otrzymali tytuł gubernatorów okręgowych. Powiatami kierowali Naczelnicy powiatów. /15/

Po napadzie hitlerowców w roku 1941 na Związek Radziecki utworzono dekretem z dnia 1.VIII.1941 r. dystrykt Galicja z siedzibą w Lwowie i przyłączone do Generalnej Gubernii.

Według nowego podziału administracyjnego wprowadzonego przez okupanta dystrykt Radom składał się z 10 powiatów /Kreisheuptmannschaft/: Piotrków, Radomsko, Jędrzejów, Busko, Kielce, Końskie, Tomaszów Mazowiecki, Radom, Sandomierz, Opatów, przy czym Radom, Kielce i Częstochowa pozostały miastami wydzielonymi.

Obszar ten o powierzchni 24.500 km² obejmował terytorium 17 powiatów przedwojennych /Radom, Kozienice, Końskie, Opatów, Rząsa, Sandomierz, Kielce, Jędrzejów, Pińczów, Włoszczowa, Busko-Stopnica, Częstochowa, Radomsko, Piotrków, Tomaszów Mazowiecki, Rawa Mazowiecka i Opczno/, wchodzących w skład województwa kieleckiego, kieleckiego i warszawskiego. Liczba ludności w dystrykcie Radom wynosiła od 2.726.516 /10.III.1940 r. do około 3.000.000 w r. 1942/ /13/.

W skład okupacyjnego powiatu radomskiego wchodziły przedwojenne powiaty: radomski i kozienicki.

Po zajęciu w roku 1944 Lublina przez Armię Radziecką i Wojsko Polskie, Polski Komitet Wyzwolenia Narodowego dekretem z dnia 21 sierpnia 1944 r. postanowił, że jako organa wykonawcze administracji ogólnej III instancji działają Urzędy Wojewódzkie. Kierownikom Urzędu Wojewódzkiego jest wojewoda, mianowany przez Polski Komitet Wyzwolenia Narodowego na podstawie wniosku kierownika Resortu Administracji Publicznej i opinii Wojewódzkiej Rady Narodowej /Art.1/.

Jako organa wykonawcze administracji ogólnej I instancji miały działać Starostwa Powiatowe. Kierownikami starostwa był Starosta, mianowany przez Kierownika Resortu Administracji Publicznej na podstawie wniosku wojewody i opinii Powiatowej Rady Narodowej /art.7/ /Dz.Ustaw Rz.Polskiej Nr 2 poz. 82 z 1944r./.

Po odzyskaniu Niepodległości po drugiej wojnie światowej zaszły ważne zmiany w granicach i obszarze Rzeczypospolitej i województw. Według Rocznika Statystycznego Głównego Urzędu Statystycznego 1949 r. województwo kieleckie składało się z następujących powiatów i powierzeń:

L.p.	Powiaty	Pow. km ²
1	Buski	1.590
2	Częstochowski grodzki	48
3	Częstochowski	1.855
4	Dziecki	1.842
5	Jędrzejowski	1.366
6	Kielecki grodzki	30
7	Kielecki	2.014
8	Kozioniński	1.857
9	Opatowski	1.539
10	Pińczewski	1.140
11	Radomski grodzki	25
12	Radomski	2.095
13	Sandomierski	1.186
14.	Włoszczowski	1.357
Razem obszar wojew.		18.060

W okresie 1945 - 1963 w granicach powiatu radomskiego zaszły znaczne zmiany.

Rozporządzeniem Rady Ministrów z dnia 11 sierpnia 1954 r. utworzono w województwie kieleckim nowe powiaty: staszowski, szydłowiecki i zwolenński, przyczem w skład nowoutworzonego powiatu szydłowieckiego weszły z powiatu radomskiego: miasto Szydłowiec oraz gromady: Barak, Chrenów, Gasawy Rządowo, Kowala, Jastrząb, Majdów, Mirów Stery, Młodocin Wiskazy, Orłak, Ostalówek, Pogroszyn, Rogów, Sniów, Walsów, Wierzbica, Wola Lopianiecka, Wycska, Ruda Wielka, Zdziochów. /Dz.U.Rz.P. Nr. 49 poz. 235, 236, 237 z 1954 r./.

W tymże roku powiększony został obszar powiatu radomskiego o 36 km² przez przyłączenie do miasta wsi Golebiów, Drzustówka, Kaptur, Józowa Wola, Podkanów, Godów, Malczew, Długajów.

Rozporządzeniem Rady Ministrów z dnia 12 listopada 1955r.

utworzono w województwie kieleckim dalsze nowe powiaty: białobrzoski, chmielnicki, kazimierski, lipski i przysuski.

W skład nowoutworzonego powiatu białobrzoskiego weszły z powiatu radomskiego: miasto Wyśmierzyce oraz gromady: Białobrzogi, Błotnica, Bobrek, Długie, Grutki, Grzmięca, Kostrzyn, Młodocin, Piorachnia, Radzanów, Stronioc, Podlesie, Sucha, Sz-Szczyty, Witaszyn, a z powiatu grójckiego województwa warszawskiego gromady: Droniszów, Pnio, Promna, Przybyszów i Rykały.

W skład nowoutworzonego powiatu przysuskiego w województwie kieleckim weszły z powiatu radomskiego gromady: Brudnów, Goszczowice, Grabowa, Potworów, Wiciawa, Wir i Żuków. /Dz.U. Nr. 44 poz. 288 z 1954 r./.

Rozporządzeniem Rady Ministrów z dnia 7 grudnia 1959 r. wyłączono z gromady Goszczowice w powiecie przysuskim wsie: Goszczowice i Ostrołękę, oraz kolonie: Ostrołęka, Podkanna, Chrenów i Stefanówka i włączono je do gromady Wrzos w powiecie radomskim.

Rozporządzeniem Rady Ministrów z dnia 7 grudnia 1959 r. wyłączono z gromady Poświętne w powiecie kozionińskim, woj. kieleckim wieś Kolonkę i oddziały Nr. 134, 138-151, 213-216 lasów państwowych nadleśnictwa Jodlnia i włączono do osiedla Jodlnia Lotnisko w powiecie radomskim woj. kieleckim. /Dz.U. Nr. 68 poz. 424 z 1959 r./.

Rozporządzeniem Rady Ministrów z dnia 7 listopada 1961 r. wyłączono gromadę Niedarzew z powiatu ilżeckiego i włączono do powiatu radomskiego, a z gromady Alojzów wyłączono wieś Bujek i włączono ją do gromady Modrzejowice w powiecie radomskim.

Ostatecznie po dokonaniu powyższych zmian powierzchnia i ludność miasta Radomia i powiatu radomskiego według spisu powszechnego z 1960 r. podziału administracyjnego według stanu z 1.I.1962 r. przedstawia się następująco:

L.p.	Miasto, gromada	Pow. km ²	Ludność
	miasto Radom	65	130.145
	powiat Radom razem	1139	60.827

L.p.	Miasto, gromada	Pow. km ²	Ludność
1	m. Skaryszew	27	2.363
2	os. Jedlnia Letnisko	77	3.039
3	grom. Bardzice	28	1.863
4	" Bartodzieje	37	2.482
5	" Bierwas	42	3.006
6	" Cerkiew	26	3.050
7	" Czerne	23	1.918
8	" Dzierzków	16	1.042
9	" Gózd	39	3.090
10	" Groszowice	22	2.217
11	" Janiszpol	15	2.157
12	" Jarosławice	21	1.108
13	" Jedlińsk	57	4.935
14	" Klwatka	17	1.631
15	" Klonów	26	1.917
16	" Kowala	44	4.021
17	" Lesiów	21	1.882
18	" Łączany	43	3.147
19	" Maków	39	2.492
20	" Mniszek	21	1.681
21	" Modrzejowice	33	1.501
22	" Niodarczów	25	1.736
23	" Odechów	37	2.559
24	" Parznie	25	2.269
25	" Przytyk	66	4.213
26	" Rajec Szlachecki	15	1.693
27	" Szupica	23	1.937
28	" Taczów	24	1.680
29	" Jastrzębia	23	1.428
30	" Wola Gołębiewska	17	1.614
31	" Wolnów	43	4.334
32	" Wólka Klwatocka	26	2.776
33	" Wrzeszczów	28	1.788
34	" Wrzes	39	2.160
35	" Wsola	42	3.199
36	" Zakrzów	32	2.301

Piśmiennictwo

- 1 Arnold Stanisław : Podziały administracyjne województwa radomskiego do końca XVIII w. Pamiętnik Świętokrzyski. Kielce 1931 str. 56-63.
- 2 Barciński F. Geografia Gospodarcza województwa kieleckiego, Kielce 1931, 8 str. 220.
- 3 Borkiewicz A. i Trzebiński W. Podziały administracyjne Król. Polskiego Warszawa 1956, 8 str. 112.
- 4 Dziennik Praw Księstwa Warszawskiego. Rok 1810, Nr. 2.
- 5 Dziennik Praw Królestwa Polskiego : Rok 1816, tom I.
1834 " XV
1837 " XX
1845 " XXIV
1866 " LXVI
1867 " LXVII
1869 " LXIX
- 6 Dziennik Ustaw Rz.P. Rok 1919 Nr 65 poz. 395, Nr 72 poz. 426
" 1938 Nr 27 " 240
" 1939 Nr 14 " 83, Nr 41 " 271
" 1944 Nr 2 " 8
" 1947 Nr 33 " 131
" 1954 Nr 49 " 235, 236 i 237
" 1955 Nr 44 " 288
" 1959 Nr 68 " 422 i 424
" 1961 Nr 49 " 261 i 263
- 7 Gloger Z. Geografia historyczna W-wa 1900, 8, str. 388
- 8 Kawalec W. Kielecczyzna Warszawa 1962, 8 str. 264.
- 9 Kutrzeba St. Historia Ustroju Polski w zarysie Tom III, Lwów 1920, 8 str. 258.
- 10 Lewicki A. Zarys Historii Polskiej Warszawa Wyd. V, 8, s. 562.
- 11 Luboński J. Monografia historyczna m. Radomia, Radom 1907, 8, str. 350.
- 12 Pamiętna Książka radomskiej lub. Rok 1870, 1875, 1896, 1910, 1911, 1914.
- 13 PAN Najnowsze Dzieje Polski, Tom IV, Warszawa 1960, 8, s. 181.
- 14 Pawiński A. Polska XVI w. Małopolska tom III, W-wa 1886, 8

str. 432.

- 15 Piotrowski St. Dziennik Hansa Franka, Warszawa 1957, 8, str. 552.
- 16 Paterński W. Z walk narodu polskiego w okresie okupacji hitlerowskiej, Warszawa 1958, 16, str. 196.
- 17 Rocznik Statystyczny rok: 1929, 1939, 1949, 1962.
- 18 Sieroszyński Fr. Opis powiatu radomskiego Warszawa 1847, 8,
- 19 Sobieski W. Dzieje Polski od r. 1865 - Warszawa 1925, 8, str. 246.
- 20 Spis miejscowości gub. radomskiej Radom 1937, 4, str. 148.
- 21 Stosunki rolnicze Król. Kongresowego Warszawa 1918, 8, str. 642.
- 22 Rękopisy: Archiwum Państwowego Radom Akta Rządu Gub. Radomskiego Nr 7 i Nr 67.

Zygmunt Pióro

WSTĘPNE STUDIUM EKOLOGII SPOŁECZNEJ MIASTA RADOMIA

I.

Miasto jest tworem społecznym, historycznie uwarunkowanym, wytworzonym przez społeczeństwo dla ułatwienia i intensyfikacji wykonywania przez człowieka jego biologicznych, ekonomicznych i kulturalnych zadań życiowych. Stąd też miasto należy traktować nie tylko jako zespół materialno-przestrzennych elementów, dla których poznania wystarczą dochodzenia inwentaryzacyjno-statystyczne. Miasto, to społeczność ludzi, która dla spełnienia swoich życiowych zadań ma do dyspozycji miejską organizację przestrzenną materialnych elementów "środowiska technicznego" złożonego z domów mieszkalnych, fabryk, budynków biurowych, sklepów, ulic, parków i.t.p. Społeczność ta jest zwykle duża, liczebna i zamieszkuje na stosunkowo niewielkim terenie oraz jest silnie społecznie zróżnicowana.

Ten zespół podstawowych i uniwersalnych cech powoduje, że członkowie społeczności miejskiej wytwarzają specyficzną organizację życia zbiorowego i specyficzny tryb życia w ramach miejskiej kultury.

Powyższa koncepcja miasta wymaga społecznej koncepcji urbanistyki. Towarzyszy ona historycznemu rozwojowi sztuki budowania miast. Wielki urbanista najczęściej bywał filozofem społecznym: Patrick Geddes, Ebenezer Howard, Le Corbusier, Lewis, Mumford, Teodor Toeplitz, Stanisław Rychliński. Twórcy marksizmu wiązali los miast z losami zwycięskiej rewolucji proletariackiej. Warunkiem humanistycznej przebudowy miast kapitalistycznych są socjalistyczne stosunki produkcji, a zatem zmiany społeczne. W siłach społecznych tkwi uwarunkowanie i kierunek przeobrażeń techniczno-przestrzennych miast.

Urbanistyka zatem zwraca się o pomoc do socjologii.

W poszczególnych fazach procesu planowania miasta istnieją uzasadnione potrzeby sięgania po wyniki studiów socjolo-

gicznych.

Wszechstronne poznanie rzeczywistości danego miasta i jego regionu jest podstawowym warunkiem prawidłowej konstrukcji planu. W dotychczasowej praktyce planowania urbanistycznego rozwinęto dość wysoko metody inwentaryzacji dostosowane do specyfiki różnych aspektów miasta. Pomijano natomiast mechanizm stosunków i struktur społecznych. Nie wnikało w to, co jest prawdziwym motorem ludzkiego zachowania się, w potrzeby ludności, dla której przecież konstruowano plan.

W zakresie poznawania stanu istniejącego w mieście należy zatem uwzględnić społeczne warunki życia. Radom jest areną skomplikowanych procesów społecznych, wywołanych industrializacją i urbanizacją. Duży napływ nowej ludności, zwłaszcza ze wsi powoduje narastanie ostrych problemów społecznych, świadczących o trudnych procesach adaptacji i integracji tej ludności w warunkach dużego ośrodka przemysłowego i usługowego.

Zagadnienia postępu technicznego i wzmagającej się wydajności pracy w zakładach przemysłowych Radomia stawiają z jednej strony problemy socjologii pracy, z drugiej zaś - socjologii czasu wolnego.

Wszelka działalność inwestycyjna, zmierzająca do przekształcenia układu przestrzennego miasta wynika z tendencji, na które oddziałują trzy główne grupy czynników: bodźce ekonomiczne, system wartości społecznych i obrona interesu zbiorowości przed samowolą jednostki / rozumianej jako pojedyncza osoba fizyczna lub jako inwestor państwowy lub spółdzielczy/.

Oddziaływania tych trzech czynników splatają się ze sobą w procesie wyboru, jakiego jednostka dokonuje stale, gdy chodzi o lokalizację jej zamierzeń inwestycyjnych w środowisku miejskim.

Na tym tle zarysowują się co najmniej dwie grupy zagadnień socjologicznych, których zadanie jest nieodżowne do opracowania skutecznego społecznie i realnego planu urbanistycznego.

Pierwsza - to wartości społeczne, które w określonej społeczności, czy w określonej kategorii zawodowo - społecznej stanowią o motywach działania ludzi. Druga, szersza - to

postawy społeczne i tendencje ludności wytwarzające się w wyniku współdziałania wszystkich wymienionych poprzednio grup czynników.

Z punktu widzenia potrzeb planowania urbanistycznego największe znaczenie mają te badania socjologiczne, które ujawniają związki między tendencjami ludności, a faktycznym zachowaniem się ludności w określonej przestrzeni. Chodzi tu więc o zjawiska społeczne w ich przestrzennym rozmieszczeniu.

Stąd szczególną użyteczność dla urbanistyki ma szeroko rozumiana ekologia społeczna.

Badania typu ekologicznego pomogą wyjaśnić, w jaki sposób zawód, warunki pracy, pozycja społeczna i przyzwyczajenia mieszkańców Radomia wpływają na ich decyzje wyboru sąsiedztwa i powstawania więzi społecznej. Przy pomocy tych badań poznamy siłę oddziaływania zakładów pracy i ośrodków usługowych na decyzje wyboru miejsca zamieszkania. Przez zastosowanie metody kartograficznej można określić rejony silnej koncentracji zjawisk patologii biologicznej i społeczno-moralnej na terenie Radomia. Mówiąc ogólnie, tego typu badania pozwolą na uchwycenie korelacji, jaka istnieje między pożądanymi i szkodliwymi objawami życia społecznego a przestrzennie-materialnymi warunkami, w jakich one występują.

Konstrukcja planu urbanistycznego jest z istoty swej wyborem, spośród możliwych rozwiązań dla osiągnięcia największej efektywności. Tego rodzaju poszukiwanie optimum prowadzi do rozpatrzenia całego łańcucha skutków w postaci tak zwanych efektów pośrednich. Efekty te są tym łatwiej wymierne, im bardziej dotyczą zjawisk materialnych i kategorii ekonomicznych. W rzeczywistości jednak wiele z tych skutków ma charakter zjawisk biologicznych i społecznych. Trudności związane z ich obiektywną oceną są powodem pomijania ich w praktyce rachunku gospodarczego. Doświadczenia życiowe jednak wskazują, że, mimo swej niewymierności, skutki społeczne /np. nasilenie chuligaństwa i pijactwa, dezintegracja rodzin, zwiększony standart życia, udział w kulturze narodowej/ mogą być w ostatecznym rachunku najbardziej istotne.

Na tym tle rysuje się nowe, szerokie pole dla badań socjologicznych. Jeśli bowiem tego rodzaju zjawiska mają rzeczywście wpływać na dokonanie wyboru rozwiązania, to trzeba rozwinąć prace badawcze dla oceny tych zjawisk, które można nazwać

społecznymi konsekwencjami procesów inwestowania. Trzeba ustalić dla warunków społeczności i gospodarki Radomia szereg "progów krytycznych" dla podstawowych zjawisk społecznych. Takie progi z chwilą ich udokumentowania, powinny w rachunku gospodarczym stanowić podstawę do wyeliminowania rozwiązań sugerowanych przez niezorientowanych inwestorów, choćby bezpośrednia efektywność takich rozwiązań była jak najbardziej korzystna.

II.

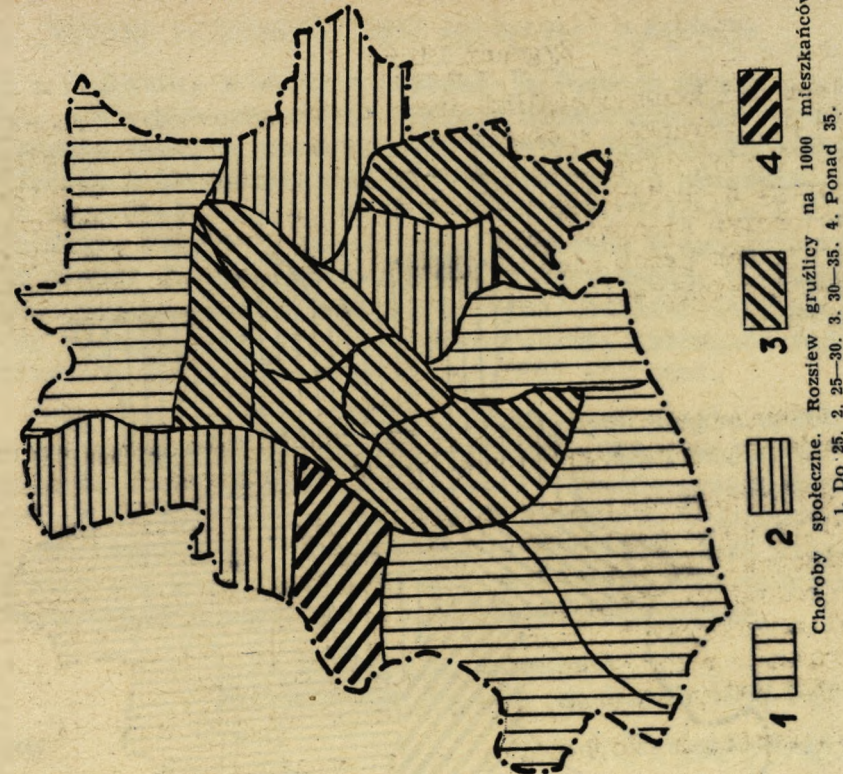
Wybrane problemy ekologii społecznej m. Radomia charakteryzują w pewnym zakresie społeczne środowisko miasta.

Jak przedstawiono na wstępie, organizm miejski nie jest jednolity na całym swoim terenie. Aby móc uchwycić istotne źródła zróżnicowania zarówno elementów materialnych, jak i społecznych środowiska miejskiego należało dokonać podziału miasta i analizę zebranych danych utrzymać w granicach tego podziału. Przyjęto podział stosowany przez urbanistów na dzielnicowe jednostki urbanistyczne, zwane w dalszym ciągu rejonami.

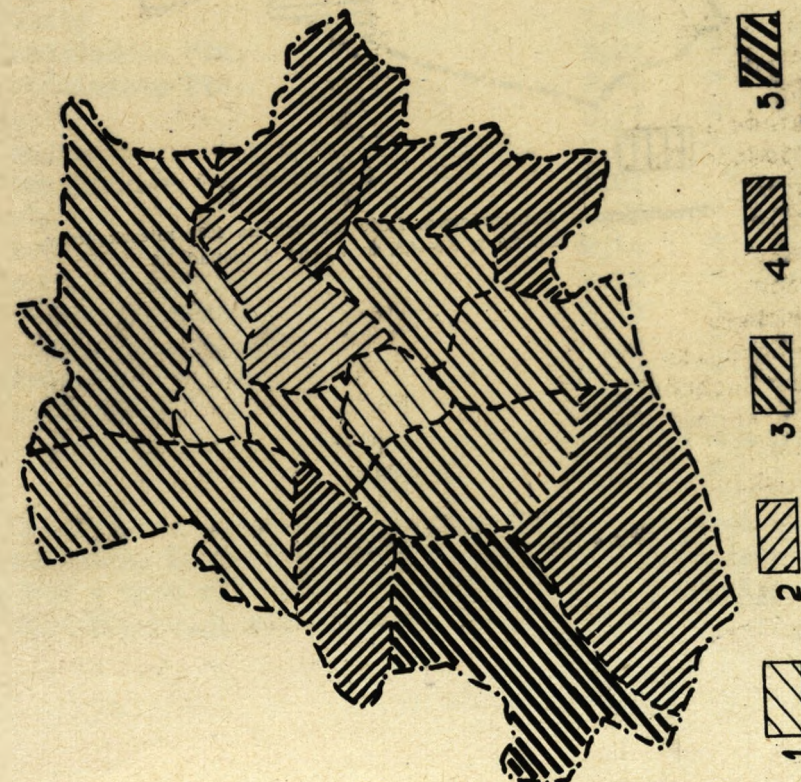
1. Stosunek miejsc pracy do zaludnienia w rejonach

	Płóć ludności	Płóć zastrudn.	%
1. Staremijska	12000	4000	33
2. Mariackie	6000	4000	66
3. Planty	10000	11000	110
4. Śródmieście Płn.	13000	7000	54
5. Śródmieście Płd.	15000	3400	23
6. Kaptur	7500	200	3
7. Zamłynie	5500	1200	22
8. Obowisko	5500	300	5
9. Gołębiów	6500	500	8
10. Zbrowskiego	10000	3400	34
11. Borki-Żakowice	5500	1400	25
12. Glinice Zachodnie	8500	6500	76
13. Glinice Wschodnie	11000	1300	9
14. Młodzianów	3500	700	20
15. Podmiejskie	10500	5400	48
Razem:	130000	50000	38%

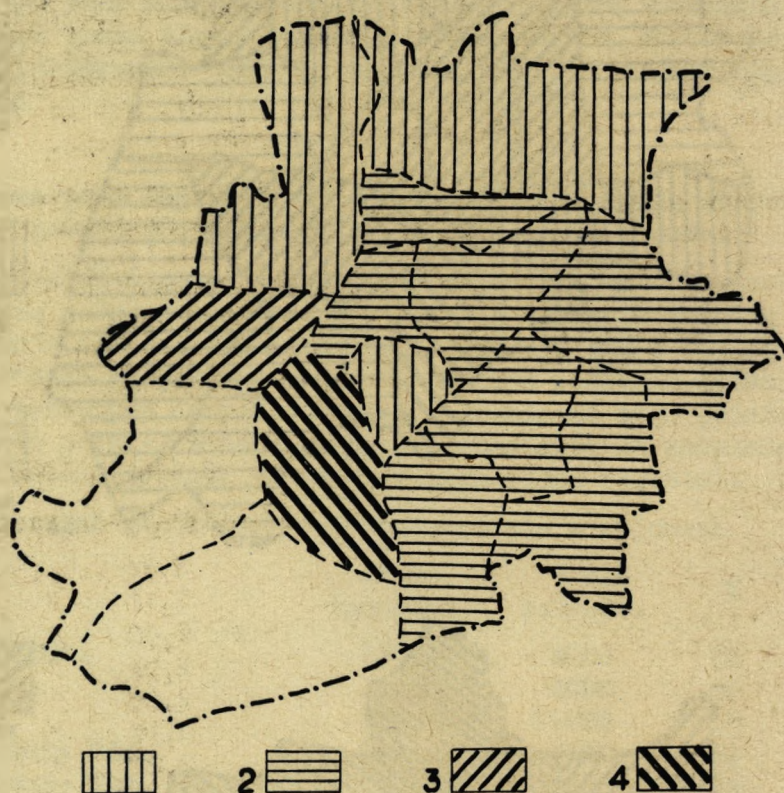
Jak widać z powyższego zestawienia rozkład miejsc pracy w poszczególnych rejonach jest nierównomierny. — Stąd można mó-

Choroby społeczne. Rozkład gruźlicy na 1000 mieszkańców.
1. Do 25. 2. 25-30. 3. 30-35. 4. Ponad 35.

Zaludnienie mieszkań. Ilość osób na 1 izbę.
1. Do 1,8. 2. 1,8-2,0. 3. 2,0-2,2. 4. 2,2-2,4. 5. Ponad 2,4.

Przestępczość. Chuligaństwo. Ilość zjawisk na 1000 mieszkańców.
1. Do 3,0 2. 3,0-4,0. 3. 4,1-5,0 4. ponad 5,0

wie o rejonach, w których przeważają funkcje pracy i o rejonach, w których przeważają funkcje mieszkania. Do rejonów o przewadze funkcji pracy należą: Planty, Glinice Zachodnie, Mariątko i Śródmieście Północ. Do rejonów o przewadze funkcji mieszkania należą: Kaptur, Obozisko, Gołębiów i Glinice Wschodnie. Pozostałe rejon mają zachowaną w zasadzie równowagę między funkcją pracy i funkcją mieszkania. W układzie przestrzennym miasta rejon o wyraźnej dominancie funkcji pracy zajmują centralno-wschodnie rejon, natomiast rejon o dominancie funkcji mieszkania - rejon północne.

Ten funkcjonalno - przestrzenny układ miasta wywołuje działania określonych sił ekologicznych skierowanych jedną kategorię zawodowo-społeczne bliżej zakładów przemysłowych, inne zaś bliżej instytucji administracyjnych i usługowych. Ponieważ taki układ funkcjonalno-przestrzenny jest dziedzictwem z okresu kapitalizmu, wywarł on niewątpliwie wpływ na zróżnicowanie przestrzenne warunków mieszkaniowych.

2. Warunki mieszkaniowe / zagęszczenia na izbę wg danych 1958 r./

Rejon	Wskaźnik zagęszczenia
1. Staromiejska	2,34 os./izbę
2. Mariackie	2,18 "
3. Planty	2,00 "
4. Śródmieście Płn.	2,24 "
5. Śródmieście Płd.	2,18 "
6. Kaptur	2,17 "
7. Zamłynie	2,27 "
8. Obozisko	2,07 "
9. Gołębiów	2,00 "
10. Zbrowskiego	2,14 "
11. Borki - Żakowice	2,18 "
12. Glinice Zachodnie	2,29 "
13. Glinice Wschodnie	2,10 "
14. Młodzianów	2,02 "
15. Podmiejskie	X
średnio	2,21 "

Do rejonów o największym zagęszczeniu mieszkań należą: Staromiejska, Zamłynie, Glinice Zachodnie i Śródmieście Północ. Dwa z tych rejonów: Śródmieście Północ i Glinice Zachodnie charakteryzują się przewagą funkcji pracy.

Do rejonów o najniższym zagęszczeniu mieszkań należą: Planty, Gołębiów, Młodzianów, Obozisko i Glinice Wschodnie. Trzy z tych rejonów: Gołębiów, Obozisko oraz Glinice Wschodnie charakteryzują się przewagą funkcji mieszkaniowej.

Z tej złożoności przestrzennej dwóch ości w paru rejonach miasta: najniższego zagęszczenia w rejonach mieszkaniowych i największego zagęszczenia w rejonach pracy, można wstępnie sformułować hipotezę o korelacji przestrzennej koncentracji miejsc pracy ze złymi warunkami mieszkaniowymi. Badania ekologiczne w miastach kapitalistycznych ustaliły wyraźny związek państwa zakładów przemysłowych i złych warunków mieszkaniowych, w których znajdują się klasa robotnicza, zatrudniona w tych zakładach.

Badania ekologiczne w Lublinie, Toruniu i Grudziądzu potwierdziły ten związek, jeśli chodzi o układy-żyłki z okresu kapitalizmu.

W przypadku Radomia tę wstępną hipotezę należałoby zweryfikować bardziej dokładnie dochodzącymi.

Najniższy wskaźnik zagęszczenia w Radomiu występuje w rejonie Planty, który odznacza się maksymalną koncentracją miejsc pracy. Fakt ten jest wynikiem urbanistycznej działalności miasta w warunkach demokracji ludowej. Świadczy on, że socjalistycznie zasady planowania urbanistycznego są w stanie przełamać tzw. "naturalne" procesy ekologiczne typowe dla ustroju kapitalistycznego, wyrażające się w pojęciowym wpływie zakładów przemysłowych na otaczające warunki mieszkaniowe wraz z wieloletnimi procesami rozmieszczenia ludności.

3. Zjawiska patologii biologicznej

Rezsiew gruźlicy

Warunki mieszkaniowe, warunki klimatyczne, stan materialny rodzin, tryb życia, a w pewnym stopniu i poziom kultury, wywierają decydujący wpływ na stan zdrowotny ludzi. Stąd też stan zdrowotności mieszkańców miasta nie jest jednakowy na całym terenie miasta, jak przedstawia to na przykładzie rezsiewu gruźlicy poniżej zestawienie:

	Ilość ludności	Ilość zjawisk chorobowych	Wskaźnik /na 1000 M./
1. Staromiojska	12000	413	34,6

	Ilość ludności	Ilość zjawisk chorobowych	Wskaźnik /na 1000 M./
2. Mariackie	6000	192	32,0
3. Planty	10000	349	34,9
4. Śródmieście Płn.	13000	548	42,0
5. Śródmieście Płd.	15000	486	27,0
6. Kaptur	7500	212	28,4
7. Zamkynie	5500	217	39,5
8. Obozisko	5500	186	33,7
9. Gołębiów	6500	24	3,7
10. Zbrowskiego	10000	126	12,6
11. Dorki - Żakowice	5500	175	35,0
12. Glinice Zach.	8500	276	32,4
13. Glinice Wsch.	11000	306	28,0
14. Młodzianów	3500	53	15,0
15. Podmiejskie	11100	175	16,0
	130000	3738	29,0

Do rejonów o najniższym wskaźniku zachorowalności na gruźlicę należą: Gołębiów, Młodzianów, Podmiejskie i Zbrowskiego. Dwa z nich posiadają najniższe wskaźniki zagęszczenia: Gołębiów i Młodzianów.

Do rejonów o najwyższym wskaźniku zachorowalności na gruźlicę należą rejon: Śródmieście Płn., Zamkynie, Dorki - Żakowice, Planty i Staromiojska. Trzy z nich posiadają również najwyższe wskaźniki zagęszczenia mieszkań: Staromiojska, Zamkynie i Śródmieście Płn. Jeśli zważywszy dodatkowo, że rejon: Planty i Śródmieście Płn. mają najwyższe wskaźniki funkcji pracy, to nie trudno nam będzie ustalić uwarunkowanie nasilenia zjawisk gruźlicy w złych warunkach mieszkaniowych i w sąsiedztwie zakładów pracy.

Utrzymywanie się w rejonie Dorki - Żakowice wyskiego wskaźnika zachorowań na gruźlicę, w rejonie który nie należy do rejonów o maksymalnym wskaźniku funkcji pracy i zagęszczenia mieszkań, wskazuje na działanie czynników innych niż były uwzględnione w studium ekologii.

Natomiast rejon ten zasługuje na uwagę służby zdrowia celem przeprowadzenia badań środowiskowo - medycznych.

4. Zjawiska patologii społecznej

Rzecz o chuligaństwo

Określone zespoły cech środowiska materialnego i społecznego wywołują wpływ na powstawanie zjawisk patologii społecznej: pijactwa, chuligaństwa i przestępczości ogólnej /zarówno gospodarczej, jak i kryminalnej/. Tereny o złych warunkach mieszkaniowych, na których koncentrują się rodziny należące do kategorii o niskich kwalifikacjach zawodowych i kulturalnych są zazwyczaj terenami nasilonego występowania chuligaństwa.

Rejon	Ilość przypadków na 1000 M.
1. Staremijski	4,0
2. Mariackie	3,3
3. Planty	2,5
4. Śródmieście Płn.	3,4
5. Śródmieście Płd.	3,6
6. Kaptur	2,8
7. Zamłynio	5,0
8. Obozisko	3,1
9. Gołębiów	1,0
10. Zbrowskiego	1,4
11. Berki - Zakowice	5,6
12. Glinice Zach.	4,0
13. Glinice Wsch.	3,7
14. Młodzianów	0
15. Podmiejskie	0

Do rejonów o najniższym wskaźniku zjawisk chuligaństwa należą: Młodzianów, Gołębiów, Zbrowskiego, Planty i Kaptur. Młodzianów, Kaptur i Gołębiów należą do rejonów o przewadze funkcji mieszkania. Planty, Młodzianów i Gołębiów należą do rejonów o najniższym wskaźniku zagęszczenia. Gołębiów, Młodzianów i Zbrowskiego należą do rejonów o najniższym wskaźniku zachorowalności na gruźlicę.

Młodzianów i Gołębiów są rejonami wybitnie mieszkaniowymi o najlepszych warunkach mieszkaniowych i najniższych wskaźnikach występowania zjawisk patologii: biologicznej i społecznej.

Tak zatem peryferyjne dzielnice położone na północy

i na południu Radomia posiadają, z punktu widzenia badanych cech, najkorzystniejsze warunki dla rozwoju biologicznego i społecznego człowieka.

Pasnowy, równoleżnikowy układ funkcjonalny - przestrzenny miasta, gdzie pas środkowy stanowi koncentrację funkcji pracy, a na północy i na południu od niego rozciągają się dzielnice mieszkaniowe, wpływa na pasnową, równoleżnikową rozkładanie warunków mieszkaniowych i zjawisk patologicznych.

Powyższe uogólnienie na charakter hipotetyczny. Jego utrzymanie lub odrzucenie wymaga bardziej precyzyjnych dochodzeń, opartych o wyniki spisu powszechnego. Dopiero wtedy planowanie urbanistyczne i postępowanie administracyjne władz miejskich może mieć naukowe podstawy do przekształcania środowiska społecznego przy pomocy polityki lokalizacyjnej, kwaterunkowej i kulturalno - oświatowej.

III.

Dla dokładniejszego poznania warunków mieszkaniowych w powiązaniu z powyższymi cechami demograficznymi ludności zróżnicowanych rozmieszczeniem na terenie miasta wybrano do analizy pięć zespołów mieszkaniowych w pięciu dzielnicach Radomia.

- 1/ W dzielnicy Staremijskiej przy ul. Rwańskiej, gdzie występuje budownictwo z pierwszej połowy XIX w. o niepełnym wyposażeniu techniczno-sanitarnym i o złym oświetleniu, szczególnie w mieszkaniach wychodzących na obudowane podwórko. Wysokość domów 2 i 3 kondygnacje, podłazie są wykorzystywane dla celów mieszkaniowych.
- 2/ W dzielnicy Glinice Zachodnie przy ul. Płotnej.
- 3/ W dzielnicy Zamłynio przy ul. Głóckiej.
- 4/ W dzielnicy Obozisko budownictwo Radomskiej Spółdzielni Mieszkaniowej z r. 1950 w wyposażeniu techniczno-sanitarnym brak łazienek i centralnego ogrzewania.
- 5/ W dzielnicy Gołębiów przy ul. Sportowej budownictwo Radomskiej Spółdzielni Mieszkaniowej z r. 1953/59 o pełnym wyposażeniu sanitarno-technicznym.

Ul. Bwańska dz. Staremiojska

Nr. mieszk.	Ilość mieszk.	Pow. mieszkaniowa			Wyposażenie				
		po-koje	kuch-nia	razem m ²	wo-da	us-łok-ty	elek-trycz	gaz	pow. M.
1	7 /2 rodziny/	-	16	16	-	-	1	-	2,3
2	8 /2 rodziny/	1-36	13	49	1	-	1	-	6,0
3	1	-	12	12	-	-	1	-	12,0
4	2	-	22	22	-	-	1	-	11,0
5	8 /2 rodziny/	2-41	11	52	1	-	1	-	6,5
6	4	1-15	10	25	1	-	1	-	6,1
7	4	1-24	14	38	1	-	1	-	9,5
8	2	1-11	17	28	-	-	1	-	14,0
9	5	2-31	10	41	1	-	1	-	8,2
10	5	-	25	25	-	-	1	-	5,0
11	pod- daszo	-	19	19	-	-	1	-	6,3
12	"	4	1-7	14	21	-	-	1	5,2
13	2	-	10	10	-	-	1	-	5,0
razem	55	9-153 m ²	203 m ²	368 m ²	5	-	13	-	6,7m ²

Na 13 mieszkań, 6 składa się tylko z kuchni, wszystkie posiadają instalację elektryczną, ale tylko w 5-ciu jest wodociąg, w żadnym nie ma gazu, ustępu i łazienki. Zagęszczenie jest bardzo zróżnicowane od 2,3 m² na mieszkańca do 14 m²; średnie zagęszczenie - 6,7 m²/M. W takich warunkach mieszka 19 dzieci w wieku od 3 - 14 lat.

Na 18 osób zawodowo czynnych - 9 osób należy do kategorii zawodowo-społecznej "robotników niewykwalifikowanych", 5 osób - do "robotników kwalifikowanych", 4 osoby - do "pracowników wysłanych niższych".

Tak gatunkowo-kategoriowo niskokwalifikowaną zawodowo i kultu-

ralnie, a głównie klasa robotnicza, w procesie selekcji ekologicznej, spychano się w najgorsze warunki mieszkaniowo-sub-standartowe zarówno pod względem powierzchni, stanu technicznego i wyposażenia sanitarnego.

Podobne warunki istnieją w sąsiednim budynku przy ul. Bwańskiej. Na 20 mieszkań 2 zajmują lokale sklepowe, 12 mieszkań jest jednoizbowych, średnio zagęszczenie 7,5 m²/M. W dwóch mieszkaniach jest ustęp i w dwóch - instalacja gazowa. Natomiast wszystkie są zawilgocone, a w dwóch jest grzyb. Ogólnie w obu tych budynkach średnio na jedno mieszkanie przypada 1,7 izby, na 1 rodzinę 1,4 izby, 2,3 osoby na izbę i 7,2 m² na mieszkańca.

Na uwagę zasługuje olbrzymie dysproporcje standardu mieszkaniowego w poszczególnych budynkach. Obok 3 m² na osobę są mieszkania, w których przypada 17 m² na osobę, obok mieszkań, w których nie ma instalacji wodociągowej, są mieszkania z ustępem i instalacją gazową. Nic dziwnego zatem, że w dzielnicy Staremiojskiej stwierdzamy największe nasilenie zjawisk patologii biologicznej i społeczno-moralnej.

Ul. Bkorna, Glinice Zach.

Nr. mieszk.	Ilość mieszk.	Pow. mieszkaniowa			Wyposażenie				
		po-koje	kuch-nia	razem m ²	wo-da	us-łok-ty	elek-trycz	gaz	pow. M.
1	4	1-25	12	38	1	-	1	-	9,5
1	3	1-16	10	26	1	-	1	-	8,7
2	4	1-12	8	20	1	-	1	-	5,0
1	5	2-30	7	37	-	-	1	-	7,8
1	5	1-25	12	37	-	-	1	-	7,4
2	4	1-25	12	37	-	-	1	-	9,2
1	5	2-52	14	66	1	-	1	-	13,2
razem	29	9-185 m ²	75m ²	261m ²	4	-	7	-	9,0m ²

Warunki mieszkaniowe w domkach jednorodzinnych nierzadko brakuje wody w niektórych, ustępu i gazu - w porównaniu z warunkami w dzielnicy Staremiojskiej przedstawiają się nieco lepiej. Na jedną izbę przypada 1,8 osób i 9 m² na osobę. Standard powierzchniowy jest utrzymywany, natomiast wyposażenie techniczno-sanitarne jest poniżej standardu. Jeśli idzie o strukturę zawodowo-społeczną, to brak tu kategorii robotników niewykwalifikowanych. Na 16 osób zawodowo-czynnych: 4 os-

by należał do kategorii robotników wykwalifikowanych, 2 osoby - pracowników umysłowych niższych, 3 osoby - pracowników umysłowych średnich i 2 osoby - w kat. "inni". Tak zatem należy do czynienia z elementami /robotnikami/ wykwalifikowanymi, zatrudnionymi w zakładach przemysłowych i w administracji.

Ul. Główna - Zankynia

Mr. mieszk.	Ilość mieszk.	Pow. mieszkaniowa po-kojów	kuchnia	razem m2	Wyposażenie: wod-ko, us-łoki, trycz-tych	gaz	pow. M.
1	5	15	-	15	-	1	3,2
2	4	15	-	15	-	1	4,0
3	2	14	-	14	-	1	7,0
4	1	15	-	15	-	1	16,0
5	4	15	-	15	-	1	3,8
6	4	24	-	24	-	1	6,0
7	3	15	-	15	-	1	5,0
8	1	12	-	12	-	1	12,0
9	4	15	5	21	-	1	5,2
10	3	15	5	21	-	1	7,0
11	2	12	-	12	-	1	6,0
12	6	12	12	24	-	1	4,0
13	3	12	-	12	-	1	4,0
14	4	12	-	12	-	1	3,0
1	1	-	20	20	-	1	20,0
2	5	-	20	20	-	1	3,3
3	2	-	20	20	-	1	10,0
razem	56	15-22 m2	6-82 m2	302 m2	-	18	5,4 m2/M.

Średnio w tym zespole mieszkaniowym wypada na mieszkańca 1,2 izby, mieszkańcy na izbę 2,7; są to zatem warunki zbliżone do warunków w dzielnicy Staremięjskiej. Są one z każdego punktu widzenia znacznie poniżej standardu. Mieszkańcy tych domów są głównie robotnicy wykwalifikowani, brak pracowników umysłowych. W takich warunkach mieszka 23 dzieci w wieku 1-15 lat, które stanowią 40% ogółu mieszkańców.

W dzielnicy tej stwierdziliśmy maksymalne nasilenie gruźlicy i chulignictwa.

W Radonskiej Spółdzielni Mieszkaniowej w budynku z r. 1950 w rejonie Oboziska badano mieszkania składające się z dwóch pokoi i kuchni.

Występują dwa typy mieszkań, jeżeli chodzi o wielkość powierzchni: w typie pierwszym dwa pokoje z kuchnią - 44,94 m2 i w typie drugim - 2 pokoje z kuchnią 34 m2.

Na 16 zbadanych mieszkań w 5-oim występuje zjawisko dwurodzinności tzn. teściowie, jako główni lokatorzy, mieszkają razem z nowoutworzoną rodziną. Stąd ilość mieszkańców w mieszkaniu dochodzi do 8-9 osób, co daje na osobę 5-6 m2 powierzchni mieszkaniowej, ale mamy też liczne przypadki 12 m2 na osobę.

Większość mieszkańców należy do kategorii "robotników wykwalifikowanych", pracujących w kluczowych zakładach przemysłowych. U rodziców przeważa wykształcenie podstawowe, u dzieci natomiast średnio - zawodowe. Dzieci do lat 15 stanowią w tym budownictwie zaledwie 21%. Dzielnica Obozisko ma średnio wskaźniki zjawisk patologii biologicznej i społeczno-moralnej.

W Radonskiej Spółdzielni Mieszkaniowej w budynku z r. 1950/50 przy ul. Sportowej rozpatrzone warunki w następujących typach mieszkań:

- 1 - jeden pokój z kuchnią o pow. 18 m2
- 11 - dwa pokoje z kuchnią o pow. 49 m2
- 4 - trzy pokoje z kuchnią o pow. 62 m2

Mieszkania posiadają pełne wyposażenie techniczne - sanitarno. Z punktu widzenia struktury zawodowo-społecznej mieszkańców tego osiedla przedstawiają najwyższy poziom kwalifikacji spośród zbadanych przez nas zespołów. Na 23 osoby zawodowo czynne: 2 należą do kategorii "pracowników umysłowych wyższych" 7 - do "pracowników umysłowych średnich", 3 - do "pracowników umysłowych niższych", 8 - do "robotników wykwalifikowanych" i 3 - do "robotników niewykwalifikowanych".

Dzieci do lat 15 stanowią 20%. Jest to dzielnica należąca do rejonów najniższych nasilenia zjawisk patologii biologicznej i społeczno-moralnej.

IV.

Wyniki i wnioski wstępnej analizy ekologicznej środowiska społecznego n. Radonia przedstawiają się następująco:

1. Struktura funkcjonalno-przestrzenna Radomia charakteryzuje się układem pasmowym równoleżnikowym. Pas centralny odznacza się koncentracją zakładów pracy: produkcyjnej, administracyjnej i usługowej. Po jego obu stronach umieszczone są "zielenie mieszkaniowe", gdzie warunki mieszkaniowe poprawiają się w miarę oddalania się pasa centralnego.
2. Układ komunikacyjny miasta w znikłym stopniu powiązany jest funkcjonalnie z tym "naturalnym" układem ekologicznym.
3. Istnieje wyraźna korelacja między warunkami mieszkaniowymi, składem społecznym ludności, a występowaniem zjawisk patologii biologicznej i społeczno-moralnej. W rejonach o najgorszych warunkach mieszkaniowych, zamieszkałych przez ludność o niskich kwalifikacjach zawodowych i kulturalnych utrzymują się najwyższe wskaźniki gruźlicy i ekwiligrizm.
4. W rejonach zabudowy XIX-wiecznej i indywidualnej występują olbrzymie dysproporcje w zakresie warunków mieszkaniowych. W ustroju sprawo "litości społecznej" nie może być miejsca na tak rażącą krzywdę materialno-społeczną dla grup ludności, które na to nie zasługują, zwłaszcza że odznaczają się one znacznym przyrostem naturalnym /40% dzieci poniżej 15 lat/.

Procesy ekologiczne w warunkach ustrojowych demokracji ludowej mają swoją prawidłowość detychezas: jeszcze nie rozpoznana. System planowania gospodarczego i przestrzennego wpływa w znacznym stopniu na decyzje lokalizacyjne zarówno w zakresie budownictwa mieszkaniowego, jak przemysłowego i usługowo-administracyjnego. Również wpływ na rozwój czy zmianę strukturalnych i przyszłościowych struktur funkcjonalno-przestrzennych mają układy wykształcone w przeszłości. Zespół tych warunków wymaga zastosowania odpowiednich metod i technik badawczych, właściwych dla naszych warunków ustrojowo-ekonomicznych i dla stanu naszej dokumentacji naukowo-statystycznej.

Następny program badawczy winien uwzględnić:

- 1/ rozmieszczenie struktur zawodowo-społecznych,
- 2/ rozmieszczenie ludności o różnym pochodzeniu terytorialnym,
- 3/ migracje wewnętrzne i jej motywy,
- 4/ motywy wyboru nowych lokalizacji po r. 1945,
- 5/ poszerzenie zakresu dochodów w sprawie rozsiowu zjawisk patologii biologicznej i społecznej,

- 6/ wykształcenie się struktury ekologicznej miasta w rozwoju historycznym,
- 7/ ekologiczne podłoża dla rozwoju społeczności lokalnych.

RECENZJA

Władysław Rogali - "CHOTCZA WALCZY"

Książka 1 Wiedza 1959

stron. 270. 5 map. Aneksy.

W ostatnich latach polska historiografia wzbogaciła się o wiele rzetelnie napisanych prac naukowych oraz wspomnień dotyczących niezwykle trudnego okresu walk narodowo-wyzwolńczych w latach 1939 - 1945. Prace te obejmują najczęściej całokształt tych walk.

Rola polskiego ruchu lewicowego narodowo-wyzwolczego skoncentrowanego wokół PPR, GL i AL w niektórych rejonach kraju była wyraźnie niewystarczająca, mimo, że te rejony odegrały przedującą rolę w walce o narodowe i społeczne wyzwolenie. Przykładem tego może być wieś Chotcza położona w powiecie lipskim woj. kieleckiego, która za swą bohaterką, nieustępliwą walkę z okupantem odznaczona została przez Prezydium KRN dnia 31.VIII.1945 roku Krzyżem Granwaldzkim III Kl.

Aż do 1959 r. problematyka tej walki była społeczeństwu szerzej nieznana. Stąd też wydanie pracy Władysława Rogali "Chotcza Walczy", zawierającej wspomnienia wybitnych działaczy partyjnych i partyzanckich - przyjęło społeczeństwo z radością.

Dowodem potwierdzającym tę tezę jest fakt formalnego zniknięcia tej książki z półek księgarskich.

Praca Władysława Rogali składa się ze wstępu i wspomnień następujących działaczy: St.Gawrońskiego, Wł.Skorka, Wł.Tygasa, J.Rybaka, J.Nity, L.Sulla, St.Rutkowskiego i Wł.Rogali. Zawiera ona dokumenty i szkice oraz Aneksy. Wydanie przygotowane pod względem technicznym i graficznym niezwykle starannie. Aneksy zawierają: skład osobowy oddziału AL im.Gzachowskiego w latach 1943 i 1944, wykaz żołnierzy z oddziałów GL i AL, którzy zginęli w walce lub zostali wymordowani. Książka została napisana niezwykle żywym i barwnym językiem; zawiera mnogość faktów i jest dobrą lekturą dla czytelnika.

Do pracy wkradło się jednak szereg nieścisłości, które należy sprzeciwić, gdyż wiadomym jest, że publikowane wspomnienia są podstawowym, a niekiedy jedynym źródłem wiedzy dla

zajmującego się tymi problemami historyka. To nakłada na autorów wspomnień szczególny obowiązek podawania rzetelnych, sprawdzalnych i skonfrontowanych w zespole faktów. Tylko wtedy prace wspomnieniowe nie nija się z ciałem i posiada dużą wartość naukowo-poznawczą.

Historyk interesujący się problematyką walk. Choczy dostrzeżo, że brak w książce takich nazwisk jak - Józefa Mitala, który piastował funkcję pierwszego sekretarza PPR Dzielnic Nadwiślańskiej, Ludwika Kwiatka - pierwszego dowódcy sztabu tej dzielnicy, Stanisława Niemczyckiego pierwszego dowódcy oddziału GL in. płk.D.Czechowskiego:

Na stronie 12 i 13 podano są nieścisłe dane o Stanisławie Lachtarze "Stachu Łysyn", który był synem 12-hektarowego, a nie wiejskiego chłopca, a nie "biedniaka". Równocześnie "Stach Łysy" nie był założycielem organizacji "Siorp i Młot" w Chotczy, lecz jako członek "Zjednoczenia Robotniczo-Chłopskiego" nawiązał kontakt z organizacją warszawską "Siorp i Młot". Lachtara nigdy nie był dowódcą oddziału GL, choć stanął na czele oddziału Kononowicza, aby odbić broń, wywożonych do Kozionie aresztowanych ludzi z dzielnicy Gróbów. Jak wiadomo Lachtara poległ w tej walce w maju 1943 r. Piastował on stanowisko szefa sztabu okręgu radzkiego GL.

Na str. 52, Stanisław Filipiak zamieścił niewłaściwy skład Komitetu PPR Dzielnic Nadwiślańskiej oraz Sztabu GL, który przedstawiał się następująco:
- sekretarz - Józef Mital ps. "Józef Gruby", członkowie - Władysław Skorok, Stanisław Rutkowski, Stefan Baryła, Piotr Zagożdżon i Józef Kowalczyk. Po śmierci Mitala, sekretarzem został Józef Kowalczyk, później Piotr Zagożdżon.

Sztab GL Dzielnic Nadwiślańskiej, przedstawiał się w rzeczywistości następująco:

Dowódca - Ludwik Kwiatka "Edok"
Szef Sztabu - Tadeusz Stępień
Szef Informacji - Wacław Figura.

Po śmierci "Edka" szefem sztabu został Jan Kowalik a po utworzeniu dzielnicy Chotcza, szefem sztabu Dzielnic został Władysław Skorok.

W pracy "Chotcz Walczy" wspomnienia Władysława Skorka są najobszerniejsze, zajmują strony od 69 do 124. Czas zatężyć w pamięci tego znanego działacza szereg faktów, gdyż "bożo-

nady" przypisuje on sobie, „czyńi dokonano przez innych tegoż rzyszy” - jak pisze słynny "Wicok" - płk. Józef Jarosz w Woj-skowym Przeglądzie Historycznym nr. 3/1960 na str.362. Władysław Skorok błędnie podaje, że Sztab Dzielnic Nadwiślańskiej GL /str.71/ wydał przybyłemu z Warszawy w lipcu 1942 r. Augustowi Lango ps. "Gruby Stach" rozkaz rozbioru posterunku policji polskiej w Janowie n/Wisłą. Otóż Lango był członkiem Sztabu Głównego GL i pierwszym dowódcą III Obwodu Radzko-Kioloockiego, jak więc mógł mu wydawać rozkazy sztabu rejonowy GL? Akcja jego oddziału na Janowie zorganizowana została z własnej inicjatywy "Grubego Stacha".

Warto skorygować również i inne fakty. Otóż wykołojenie pociągu k/Kunowa dokonał oddział Olezyka - "Garbatoga", a nie chotocki oddział Kwiatka ps. "Edok", który wraz z "Iznom" zginął w Sarnówku k/Sionne a nie w Żarnówku jak sugeruje autor na stronie 79.

Błędny jest również opis akcji na Chałupki umieszczony na stronie 88-91, oraz atak na Truszyne. Plan uderzenia na Chałupki, gdzie Niemcy budowali filary mostu kolejowego i gdzie znajdował się obóz jucki strzeżony przez oddział Niemców i Włocowców, został ustalony na naradzie produkcyjnej która odbyła się u Wł. Skorka w 2-gi dzień świąt wielkanocnych 1943 r. z udziałem dowódcy Okręgu "Wicka" - Józefa Jarosza, Władysława Skorka, Piotra Zagożdżona, Figury i dowódcy oddziału GL - Stanisława Niemczyckiego. Zgodnie z ustaleniami narady atakiem kierował Niemczycki, gwardzista Wł. Skorok w akcji tej nie uczestniczył. Wiadomym jest również, że Władysław Skorok nie dowodził, choć to sobie przypisuje, akcją w lesie kijaskim /str.101/ gdyż robił to początkowo Jan Zembrak, a potem lejtnant radzicki o niewłaściwym dziś nazwisku. Władysław Skorok nie brał również udziału w oddziale "Pawła" w wyprawie do lasów janowskich po broń /str.100/.

Na str. 110 Władysław Skorok relacjonuje jakoby portretował z dowódcą Obwodu Radzko-Kioloockiego płk. Adrymonem w sprawie mobilizacji rejonu 6 i 7 AL, co również nie miało miejsca. Mobilizacji dokonał dowódca Okręgu Radzkiego - "Wicok" /Józef Jarosz/ i to nie w Kijanku a w wsi Borowiec. Na mobilizację stawili się nie 170 lecz około 300 ludzi, z których zorganizowano batalion AL i wysłano pod dowództwem "Pawła" do lasów janowskich na Lubaszczyno.

Drewnych uzupełnień wymaga relacja Władysława Dygasa.

Na stronie 126 Bygna używa słów w podanym rozkazie: "Gwardziści, z rozkazu komendy rejonu 6 i 7 GL wyruszyć do boju z wrogiem i z tyłu, którzy jemu służą. Wykazać z tego, że już wówczas, jesienią 1942 r. był podzielnik Okropu na rejonu. Nie bardziej zbudnego. Podzielnik był, owozem, ale na dzielnico. Dzielnica Nadwiślańska obejmowała część powiatu kieleckiego przylegającą do powiatu kozienickiego, a Dzielnica Kozienicka obejmowała południowo-wschodnią część powiatu kozienickiego. Siedzibą pierwszą była Chotcza, a drugą Nowa Mszadła.

Poważno uchybienie znajdujące się w relacji J. Rybaka: "Z chotcza, partyzantka o wolność Polski".

Otóż Jan Żebrak i Kubas /str.158/, którzy należeli do radonskiej spoc grupy skierowani zostali w teren do oddziału partyzanckiego w kwietniu 1943 r, a nie po wypadkach w Halinowie.

Skoro nowe o wypadkach w Halinowie /str.157-158/ gdzie agenci Gestapo rozbili Komitet Miejski i PR w Radomiu dnia 12.III.1944 r. to relacja Ob. Rybaka jest sprzeczna z relacją naoczego świadka Piotra Mularskiego. Agentem wroga był nie Wójcicki lecz Koryciński i przyprowadzony przezon człowiek, kandydat do PPR. Relacja żyjącego do dziś uczestnika tych wypadków Piotra Mularskiego - "Białego" nawiązująca również do wypadków poprzedzających spotkanie u tow. Głogowskiego, spisana przeze mnie jest następująca:

"Zbliżał się 1 maja 1943 r. W przededniu Niemcy dokonali wielu aresztowań zwłaszcza w środowisku robotniczym. Przechwytną aresztowania /po akcji w "Deutsches Haus" a przed Świętem Pracy/ tow. Roman polecił, aby PPR-owcy i GL-owcy opuścili miasto. Gestapo aresztowało tow. Truka z żoną, tow. Bolka, tow. Dyka - pracownika Wytwórni Broni, który wynosił pistolety dla organizacji. Radom opuścił i tow. Roman wyjeżdżając do Warszawy.

Mimo straszliwego terreru wroga, który rozbili trzen Komitetu Miejskiego, komuniści ponownie zebrałi się w Halinowie by odbudować KM PPR i kontynuować pracę. Wielką rolę odegrał w tej pracy tow. Piotr Mularski. W skład nowego Komitetu weszli: tow. tow. Głogowski jako sekretarz, Piotr Mularski - zastępca oraz Jan Piejak, Jan Bombek, Jan Gruszczyński, Wójcicki i "Wojtek" - członkowie.

Praca odbywała się w niezwykle trudnych warunkach. W tym

okresie Gestapo aresztowało na dworcu radomskim członków KC PPR, tow. "Romana" z łączniczką, prawdopodobnie dlatego, że został rozpoznany przez agenta. Urwała się łączność z Warszawą. Sytuacja była szczególnie ciężka. Znowu trzeba było szukać kontaktów z towarzyszącymi, którzy byli rozproszeni i ukrywali się często poza Radomiem.

Korzystając z trudności organizacyjnych, Gestapo zdecydowało ułokować w PPR swego agenta Korycińskiego, który został nawet wybrany w skład KM PPR udając komunistę i wyłacz czujność towarzyszy.

Jednym z najważniejszych zadań, jakie stanęły przed Partią na początku 1944 r. było zorganizowanie MRN i PRN. W tym też celu odbyło się styczniowe i marcowe /1944 r/ posiedzenie KM PPR w Radomiu. Gestapo jednak czuwało i do jego akcji doszło dopiero pamiętnego 12 marca 1944 roku.

Nie miało zapowiadać dramatu. Zebranie odbyło się w domu tow. Głogowskiego w Halinowie i rozpoczęło od złożenia sprawozdania z powierzonych zadań. Obecni byli: tow. tow. Gruszczyński, Mularski, Bombek, Wójcicki, "Wojtek" oraz Koryciński który przyprowadził na zebranie nieznanego kogoś, kandydata na członka PPR.

W trakcie obrad nieznaną osobnik wyjął dwa pistolety i polecił podnieść wszystkim ręce do góry. W kilka chwil później drugi agent Koryciński z pistoletem wyszedł na podwórzo, gdyż już powinno być Gestapo. Korzystając z chwilowego zamieszania, w kierunku agenta rzucił się tow. "Wojtek", Gruszczyński i Mularski. Obalono go na ziemię. Padły strzały. . . dwa ciała runęły na zekrwawioną podłogę. Piotr Mularski ruszył w dżwii, ale stanął w nich idący z odsieczą agent Koryciński. Dłysnęły strzały.

Mimo pięciu ran Piotr Mularski a za nim inni żyjący towarzysze uciekli z lokalu. Za chwilę było już Gestapo. Śmiertelnie rannych towarzyszy "Wojtka" i Gruszczyńskiego natychmiast zawieziono do niemieckiego szpitala przy ul. Narutowicza, lecz po kilku godzinach zmarli nie wydając nikogo. Ślad się urwał. Ale Komitet Miejski był rozbity przez gostapowskich prowokatorów - Korycińskiego /nie rylić z Janem Korycińskim z Jorontowskiego Pola/ i jego kogoś. Po tym ciężko radomska organizacja partyjna mimo usilnych starań nie mogła się podnieść i została odtworzona dopiero 16.I.1945 r."

Powyższe uwagi zgłoszone dla przebadania i ewentualnie sprostowania niektórych faktów nie zmniejszają wielkiej wartości książki, która uchroni przed zapomnieniem wiele wydarzeń, faktów i nazwisk. Ogólna interpretacja okresu jest prawidłowa i w właściwy sposób pogłębia naszą wiedzę o życiu, codziennej pracy i talco ludzi rejonu behatorskiej Choty z okupantem hitlerowskim.

Czesław Tadeusz Zwolski

PROTOKÓŁ

z pierwszego Zwyczajnego Walnego Zebrania Radomskiego
Towarzystwa Naukowego w Radomiu w dniu 25 października
1963 r.

Obecni: Jan Okoń, Zygmunt Wilczyński, Maria Włocińska, Leon Skowroński, Marian Łubiński, Kazimierz Wątkowicz, Maria Sarana, Marek Gawlik, Marian Sołtyk, Stanisław Koczerek, Stanisław Bień, Stefan Gałek, Hieronim Piotrzykowski, Ryszard Rodak, Maciej Paterkowski, Stefan Hański, Aleksander Czaplicki, Wincenty Sodlak, Alfons Pinno, Michał Osinski, Henryk Szure, Witold Dąbkowski, Maria Maj, Czesław Zwolski, Henryk Umiński, Wacław Dobrowolski, Ewa Kierzkowska, Edmund Kędzierski, Witold Wigura, Konrad Drejtak, Maria Gajewiczowa, Stefan Witkowski, Hanna Witkowska, Tadeusz Świąć, Zofia Modlińska.

Nieobecni usprawiedliwieni: Wacław Telus, Marceł Karcewicz, Jan Małachowski, Longin Raszewski, Antoni Bryński, Edward Grajewski, Stanisław Suchecki, Eugeniusz Jędrzejewski, Jan Boniecki, Jan Gruska, Anna Apanowicz, Stanisława Weissówna, Mamert Cywiński, Teodor Zieliński, Kazimierz Mróz, Jan Gazuze, Włodzisława Dęwniewska, Józef Budzyncowski, Edward Krzywicki, Witold Hański, Henryk Zawół, Stanisław Mazur Mazurkiewicz, Bronisław Duda, Izabella Czapłarska.

Porządek dzienny:

1. Zagajenie i wybór Prezydium
2. Zreferowanie statutu Towarzystwa
3. Uchwalenie ramowego programu prac
4. Wybór Zarządu
5. Wybór organizatorów Komisji Naukowych
6. Wybór Komisji Rewizyjnej
7. Wolne wnioski

Ad.1. Posiedzenie Walnego Zebrania otworzył mgr Stefan Witkowski w imieniu członków założycieli, stwierdził, że zebranie zostało zorganizowane prawidłowo i na sali znajduje się dostateczna liczba osób dla podjęcia uchwał znajdujących się na porządku dziennym. Na podstawie § 46 statutu T-wa zaproszone przez komitet organizacyjny osoby, które złożyły przed Walnym Zebraniem deklaracje człon-

kowskie stały się członkami rzeczywistymi Towarzystwa.

Na przewodniczącego Walnego Zebrania mgr. Witkowski przedstawił kandydaturę Z-cy Przewodniczącego Prezydium MRN inż. Zygmunta Wilczyńskiego, na sekretarza mgr. Halinę Kisiel. Kandydaci zostali przyjęci jednogłośnie. Inż. Wilczyński obejmując przewodnictwo przekazał życzenia Towarzystwu od Przewodniczącego Prezydium MRN Ob. Wacława Telusa, który z życzliwością wita powstanie Towarzystwa i któremu obowiązki służbowe nie pozwoliły uczestniczyć w dzisiejszym posiedzeniu. Przewodniczący zebrania poddał pod głosowanie przedstawiony porządek dzienny. Wniosek przeszedł jednogłośnie.

Ad. 2. Statut Radomskiego Towarzystwa Naukowego zreferował mgr. Stefan Witkowski.

Towarzystwo powstało na skutek potrzeby rozszerzenia badań naukowych nad środowiskiem miasta i regionu Radomia w oparciu o pomoc naukową Polskiej Akademii Nauk, jak również rozszerzenie bazy wydawniczej dotyczącej Radomia.

Celowość powołania Towarzystwa została uzgodniona przez Przewodniczącego Prezydium MRN Ob. Wacława Telusa z posłem naszego regionu prof. dr. H. Jabłońskim - sekretarzem Polskiej Akademii Nauk. W organizowaniu Towarzystwa Komitet Organizacyjny spotkał się z przychylnym stanowiskiem Prezydium M.R.N., Komitetu Miejskiego P.Z.P.R. oraz Wydziału Kultury Wojewódzkiej Rady Narodowej.

Ad. 3. Przewodniczący odczytał następujący program ramowy działalności Towarzystwa na rok 1964 opracowany przez Komitet Organizacyjny:

I. Sprawy organizacyjne.

1. Zorganizowanie sekretariatu Towarzystwa i ustalenie podstaw ekonomicznych Towarzystwa.
2. Uruchomienie działalności Komisji Naukowych, ustalenie ich programów prac naukowych i rozpoczęcie realizacji programu. Posiedzenia Komisji powinny odbywać się przynajmniej raz na kwartał.

II. Wydawnictwa

Powołanie organu własnych publikacji w postaci rocznika. Do czasu zrealizowania takiego organu winny być wydawane biuletyny ze streszczeniami referatów ple-

narych oraz prac naukowych złożonych do oceny Komisji.

3. Skoordynowanie akcji wydawniczej na terenie Radomia i regionu radomskiego.

III. Badania naukowe

1. Ożywienie badań naukowych dotyczących aktualnych struktur środowiska miejskiego Radomia i regionu z uwzględnieniem rozwoju i przemian spowodowanych ich rozwojem oraz oddziaływaniem stosunków środowiska miejskiego i stosunków bytowych ludności na stan i rozwój produkcji. Istnieje konieczność czynnego włączenia się do tych prac zakładów pracy z miasta Radomia.
2. Objęcie badaniami naukowymi istniejących zasobów sił wytwórczych i przemian spowodowanych ich rozwojem oraz oddziaływaniem stosunków środowiska miejskiego i stosunków bytowych ludności na stan i rozwój produkcji. Istnieje konieczność czynnego włączenia się do tych prac zakładów pracy z miasta Radomia.
3. Nawiązanie kontaktów z instytucjami i katedrami wyższych uczelni celem zwiększenia zainteresowania badaniami naukowymi środowiska radomskiego, a w szczególności zwiększenia ilości prac magisterskich i doktorskich na temat Radomia i jego regionu.
4. Nawiązanie łączności z naukowcami pochodzącymi z Radomia, lub zainteresowanych problematyką radomską i zaproszenie ich do współpracy z Radomskim Towarzystwem Naukowym.
5. Zorganizowanie przynajmniej raz na rok publicznej sesji naukowej poświęconej problematyce Radomia. Jedną z pierwszych sesji powinna być poświęcona metodyce badań środowiska miejskiego.

IV. Dokumentacja naukowa

1. Zorganizowanie placówki dokumentacji naukowej dotyczącej Radomia oraz punktu informacji naukowej na ten temat.

Przewodniczący otwiera dyskusję nad programem prac T.N.

Mgr. Maria Maj - stwierdza, że program prac jest bardzo bogaty, dla jego realizacji potrzeba włączenia wszystkich specjalistów z terenu miasta.

Mgr. Maria Włodarska - zwraca uwagę, że prace będą się rozgrywały w Komisjach Naukowych. Tematem pierwszej sesji naukowej będzie aktualny temat Druzdziosłolecia Polski Ludowej i rozwoju Radomia w tym okresie.

Mgr. Inż. Edmund Kędziorski - W Radeniu brakowało dotychczas instytucji, która łączyłaby specjalistów naukowców z wielu branż dla pracy nad jedynym terenem, nad środowiskiem miasta Radonia. Powołanie Towarzystwa było już koniecznością. Ale załatwień dotyczących życia w środowisku naszego miasta jest nie zadowolonych, nawet nie poruszonych.

Mgr. Maria Gajewiczowa - Od wielu lat trwały próby utworzenia tego typu placówki w Radeniu, początkowo miało to być oddział Kieleckiego Towarzystwa Naukowego. Głównym zadaniem Tam będzie koordynacja prac badawczych, zorganizowanie bazy dla publikacji oraz zachęta dla osób pracujących naukowo do pracy nad terenem ze środowiska Radonia lub jego regionu. Rozszerzają się perspektywy dla ludzi, którzy chcą pracować naukowo na naszym terenie.

Mgr. Marek Gawlik - przedłożył program prac Towarzystwa nie są całkowicie ujęte badania dotyczące przeszłości miasta, a więc studia historyczne i archeologiczne które w Radeniu rozwijają się obecnie. Należy wprowadzić odpowiednią poprawkę w programie ramowym.

Kod. Stanisław Koczorek - zwraca uwagę na zagadnienie informatyki naukowej i odpowiednio jej zorganizowanie.

Dr. Stefan Mański - Program ramowy jest szeroki i elastyczny i pozwoli na odpowiednie rozszerzenie przedmiotu badań. Przewodniczący poddaje pod głosowanie przedstawiony program ramowy na rok 1964 z poprawką zgłoszoną przez mgr. M. Gawlika. Wniosek przechodzi jednogłośnie.

- ad 4. Przewodniczący ogłasza o przystąpieniu do wyboru władz Towarzystwa. Zgodnie z § 33 Statutu wybory Zarządu i Komisji Rewizyjnej są tajne. Do obliczenia głosów proponuje powołanie Komisji Skrutacyjnej. Do Komisji wpłynęły następujące kandydatury: Ryszard Kadek, Kazimierz Mańko-wicz i Tadeusz Osiański. Przewodniczący poddaje kandydatury pod głosowanie. Wniosek przechodzi jednogłośnie.

Komitet organizacyjny zgłosił następujące kandydatury do Zarządu Towarzystwa: Antoni Bryński, Maria Gajewiczowa, Halina Kisiol, Longin Kaszowski, Stefan Witkowski, Edmund Kędziorski i Czesław Zwolski. Dodatkowo zostają zgłoszone następujące kandydatury: Marek Gawlik i Zygmunt Wilezyński.

Przewodniczący zarządza tajno głosowanie na kartkach. Po obliczeniu wyników głosowania Komisja Skrutacyjna podaje następujące wyniki głosowania:

W głosowaniu wzięło udział 35 członków.

Antoni Bryński	34 głosy
Stefan Witkowski	34 głosy
Halina Kisiol	34 głosy
Maria Gajewiczowa	32 głosy
Longin Kaszowski	20 głosów
Czesław Zwolski	26 głosów
Marek Gawlik	22 głosy
Edmund Kędziorski	25 głosów
Zygmunt Wilezyński	7 głosów
Mieczysław Pietrzykowski	1 głos
Teodor Zieliński	1 głos

Przewodniczący ogłasza wynik głosowania; do Zarządu Towarzystwa zostali wybrani:

Antoni Bryński, Stefan Witkowski, Halina Kisiol, Maria Gajewiczowa, Longin Kaszowski, Czesław Zwolski i Edmund Kędziorski.

Zarząd ukonstytuuje się na swym pierwszym posiedzeniu.

- ad 5. Przewodniczący zarządza wybory organizatorów Komisji Naukowych. Wybory przewodniczących Komisji zostaną dokonane na pierwszych posiedzeniach administracyjnych Komisji zgodnie z § 19 Statutu. Wpłynęły następujące kandydatury na organizatorów Komisji: Komisja Nauk Przyrodniczych mgr. inż. Teodor Zieliński, Komisja Historii i Nauk Społecznych - mgr. Aleksander Czaplicki, Komisja Kultury i Sztuki - mgr. Anna Apanewicz, Komisja Nauk Technicznych - rektor mgr. inż. Mieczysław Pietrzykowski. Przewodniczący poddaje wniosek pod głosowanie. Wniosek przechodzi jednogłośnie.

- ad 6. Przewodniczący ogłasza o przystąpieniu do wyboru Komisji Rewizyjnej. Wpłynęły następujące kandydatury: Zygmunt Wilezyński, Leon Skowroński, Stefan Mański, Marek Gawlik, Józef Budzyński i Jan Okoń. Przewodniczący zarządza tajno głosowanie. Komisja Skrutacyjna podaje następujące wyniki głosowania:

Oddanych głosów - 34

Kandydaci uzyskali następujące ilości głosów :

Zygmunt Wilezyński	32 głosy
Leon Skowroński	42 głosy
Stefan Hański	26 głosów
Marok Gawlik	24 głosy
Józef Budzynowski	10 głosów
Jan Okoń	3 głosy

Przewodniczący ogłasza wyniki głosowania do Komisji Rewizyjnej. Wybrani zostali :

Zygmunt Wilezyński, Leon Skowroński, Stefan Hański, Marok Gawlik.

7 W wolnych wnioskach wyłożył wniosek Komitetu Organizacyjnego o wysokości składek członkowskich, następującej treści :

"Walne Zebrało na podstawie § 12 pkt. 3 Statutu Pła uchwala składkę członkowską w wysokości 24,- /dwadzieścia cztery złote rocznie /".

Przewodniczący poddaje wniosek pod głosowanie. Wniosek przechodzi jednogłośnie.

o godz. 21 przewodniczący zamyka posiedzenie.

Sekretarz

mgr. Jolana Kisiel

Przewodniczący

mgr. inż. Zygmunt Wilezyński

S T A T U T

RADOMSKIEGO TOWARZYSTWA NAUKOWEGO W RADOMIU

I. Nazwa, siedziba, cel, środki i teren działania.

§ 1.1/ Stowarzyszenie nosi nazwę: Radomskie Towarzystwo Naukowe w Radomiu.

2/ W dalszym ciągu postanowień statutu przez wyrażenie "Towarzystwo" rozumie się "Radomskie Towarzystwo Naukowe w Radomiu".

§ 2. Towarzystwo jest osobą prawną i używa okrągłej pieczęci z herbem miasta Radomia i napisem: "Radomskie Towarzystwo Naukowe w Radomiu".

§ 3. Siedzibą Towarzystwa jest miasto Radom.

§ 4. Terenem działania Towarzystwa jest obszar województwa kieleckiego ze szczególnym uwzględnieniem miasta Radomia i regionu radomskiego.

§ 5. Celem Towarzystwa jest praca nad rozwojem i popularyzacją badań naukowych, szczególnie dotyczących miasta Radomia i regionu radomskiego.

§ 6. Towarzystwo przeprowadza swe cele przez :

- 1/ wykłady, odczyty i dyskusje naukowe,
- 2/ ogłaszanie drukiem prac naukowych i materiałów służących do badań naukowych oraz powołanie w tym celu własnego organu publikacji,
- 3/ organizowanie i utrzymywanie zakładów naukowych, placówek badawczych, bibliotek naukowych i t.p.,
- 4/ udzielanie zasiłków na badania naukowe lub ułatwianie druku prac naukowych,

- 5/ ogłaszanie konkursów i przyznawanie nagród za najlepsze prace w dziedzinie różnych dziedzin nauki,
- 6/ prowadzenie rejestru bibliograficznego i dokumentacyjnego dotyczącego Radonia i regionu radonskiego,
- 7/ inicjowanie badań naukowych, dotyczących Radonia i regionu radonskiego.

§ 7. W zakresie działalności określonej w §§ 5 i 6 organami pracy Towarzystwa są :

- 1/ Komisja Nauk Przyrodniczych,
- 2/ Komisja Historii i Nauk Społecznych,
- 3/ Komisja Kultury i Sztuki,
- 4/ Komisja Nauk Technicznych.

Komisje mogą ze zgodą Zarządu Towarzystwa wydzielać ze swego składu sekcje, działające na zasadzie regulaminów uchwalonych przez Zarząd Towarzystwa.

II. Członkowie.

§ 8. Członkiem rzeczywistym Towarzystwa może być pełnoletni obywatel polski, posiadający pełnię praw publicznych i obywatelskich praw honorowych, związany z Radoniem życiem lub pracą, wyróżniający się twórczością naukową, gospodarczą lub kulturalną.

§ 9. Członków rzeczywistych Towarzystwa przyjmuje Walne Zebranie w tajnym głosowaniu większością 2/3 głosów przy obecności co najmniej 1/3 członków rzeczywistych.

Kandydatów na członków rzeczywistych przedstawiają Walnemu Zebraniu przewodniczący Komisji /§7/ na podstawie uchwały Komisji. Komisje wybierają kandydatów na członków w tajnym głosowaniu większością 2/3 głosów przy obecności co najmniej 1/4 członków Komisji. Zgłoszenie kandydata w Komisji wymaga jego deklaracji podpisanej przez 3 członków rzeczywistych.

§ 10. Członkiem honorowym może zostać pełnoletni obywatel polski posiadający pełnię praw publicznych i obywatelskich, praw honorowych, który położył wybitne zasługi

dla nauki lub dla kultury. Godność członka honorowego nadaje Walne Zebranie uchwałą przyjętą bez dyskusji w tajnym głosowaniu większością 2/3 głosów przy obecności 1/3 członków.

§ 11. Członek rzeczywisty należy do jednej z Komisji wymienionych w § 7.

§ 12. Członkowie rzeczywisci są obowiązani :

- 1/ brać czynny udział w działalności Towarzystwa,
- 2/ przestrzegać przepisów statutu i uchwał Towarzystwa,
- 3/ opłacać na rzecz Towarzystwa roczną składkę w wysokości ustalonej uchwałą Walnego Zebrania.

§ 13. Członkowie rzeczywisci mają prawo :

- 1/ udziału w posiedzeniach Walnego Zebrania i Komisji oraz głosowania, wybierania i wybieralności do władz Towarzystwa,
- 2/ przedstawiania swych prac i brania udziału w dyskusjach na posiedzeniach naukowych wszystkich Komisji,
- 3/ ogłaszania swych prac przyjętych przez Komisję w wydawnictwach Towarzystwa,
- 4/ otrzymywania bezpłatnie sprawozdań Towarzystwa oraz wydawnictwa swój Komisji, a na żądanie i innych Komisji oraz otrzymywania innych wydawnictw Towarzystwa z odpowiednią zniżką,
- 5/ korzystania z zbiórek Towarzystwa.

§ 14. Utrata członkostwa następuje w razie :

- 1/ dobrowolnego wystąpienia z Towarzystwa,
- 2/ wykluczenia uchwałą Walnego Zebrania za działalność na szkodę Towarzystwa,
- 3/ skazania karno-sądowego, połączonego z utratą praw publicznych i obywatelskich praw honorowych.

III. Komisje

§ 15. Komisje wymienione w § 7 odbywają posiedzenia naukowo i administracyjno.

§ 16. W posiedzeniach naukowych Komisji mogą brać udział członkowie każdej Komisji, a za zgodą przewodniczącego Komisji także inne osoby bez prawa głosowania.

§17. Przedmiotem posiedzeń naukowych Komisji są odczyty, referaty i komunikaty naukowe oraz dyskusje nad nimi. Członkowie Towarzystwa przedstawiają swe prace naukowe osobiście. Prace osób nie należących do Towarzystwa przedstawia jeden z członków odnośnej Komisji. Z posiedzeń naukowych Komisji spisuje się protokoły.

§18. Prawo udziału w posiedzeniach administracyjnych Komisji przysługuje wyłącznie jej członkom. Do ważności uchwał Komisji potrzebna jest obecność co najmniej 1/4 jej członków. Z wyjątkiem uchwały o wyborze kandydatów na członków, /§9 ust.2/ uchwały zapadają bezwzględną większością głosów w tajnym głosowaniu.

§19. Do zakresu działania posiedzeń administracyjnych Komisji należy :

- 1/ wybór przewodniczącego i sekretarza Komisji oraz ich zastępców na okres 3-letni,
- 2/ wybór kandydatów na członków Towarzystwa /§ 9/,
- 3/ tworzenie sekcji za zgodą Zarządu /§ 7/,
- 4/ przyjmowanie prac do druku w wydawnictwach Komisji,
- 5/ składanie wniosku do Zarządu o udzielenie zasiłków na prace badawcze albo na druk prac.

IV. Majątek Towarzystwa.

§20. Majątek Towarzystwa składa się :

- 1/ ze składek członków,
- 2/ z ofiar, zapisów, darowizn i dotacji,
- 3/ z dochodów uzyskiwanych ze sprzedaży własnych wydawnictw,
- 4/ z odczytów publicznych,
- 5/ z dochodu majątku Towarzystwa.

§21. 1/ Wydatki Towarzystwa mogą być czynione tylko na podstawie i w granicach budżetu obowiązującego w danym roku gospodarczym.

- 2/ Jeżeli Walne Zbranie nie uchwali budżetu na dany rok gospodarczy, Zarząd ma prawo do czasu uchwalenia takiego budżetu z tym zastrzeżeniem, że wydatki nie mogą przekroczyć wysokości posiadanych wpływów.

§22. Rok gospodarczy /budżetowy/ pokrywa się z rokiem kalen-

darzownym.

V. Władze Towarzystwa.

§23. Władzami Towarzystwa są : Walne Zbranie, Zarząd i Komisja Rewizyjna.

§24. 1/ Kadencja władz Towarzystwa trwa trzy lata.
2/ Zarząd i Komisja Rewizyjna pełnią jednak swe czynności i po upływie kadencji do czasu ukonstytuowania się nowych władz.

§25. Nie można być jednocześnie członkiem Zarządu i Komisji Rewizyjnej.

VI. Walne Zbranie.

§26. Do zakresu działania Walnego Zbrania należy :

- 1/ wybór Zarządu i Komisji Rewizyjnej,
- 2/ przyjmowanie nowych członków spośród kandydatów wybranych przez Komisję /§9/ oraz orzekanie o utracie członkostwa na wniosek Zarządu /§§ 14, 37 pkt. 8/,
- 3/ rozpatrywanie sprawozdania Zarządu o czynnościach Towarzystwa za rok ubiegły i udzielenie Zarządowi pokwitowania /absolutorium/ na podstawie wniosku Komisji Rewizyjnej,
- 4/ uchwalenie budżetu na najbliższy rok gospodarczy,
- 5/ ustalenie wysokości rocznej składki członkowskiej,
- 6/ tworzenie nowych placówek Towarzystwa,
- 7/ zatwierdzanie przyjęcia przez Zarząd fundacji, darowizn i zapisów,
- 8/ rozporządzenie majątkiem Towarzystwa,
- 9/ zatwierdzanie wniosków Komisji o przyznanie nagród konkursowych,
- 10/ zmiana statutu Towarzystwa,
- 11/ rozwiązanie Towarzystwa.

§27. Zwoływanie Walnego Zbrania należy do Zarządu.

§28. Posiedzenia Walnego Zbrania są zwyczajne i nadzwyczajne.

§29. Posiedzenia zwyczajne Walnego Zbrania odbywają się co najmniej w pierwszym kwartale roku kalendarzowego przed wszystkimi dla uchwalenia budżetu i rozpatrzenia sprawoz-

dania Zarządu z czynności Zarządu Towarzystwa za rok ubiegły.

- § 30. Posiedzenia nadzwyczajne odbywają się w miarę potrzeby. Zarząd obowiązany jest zwołać nadzwyczajne posiedzenie, jeżeli tego żąda Komisja Rewizyjna lub co najmniej 20 członków rzeczywistych Towarzystwa z podaniem na piśmie porządku obrad. Zwołanie Walnego Zebra-
nia winno nastąpić w ciągu miesiąca po otrzymaniu przez Zarząd takiego żądania.
- § 31. Czas, miejsce i porządek dzienny posiedzenia Walnego Zebra-
nia winny być podane do wiadomości członków Towarzystwa na piśmie co najmniej na tydzień przed terminem posiedzenia.
- § 32. Posiedzenie Walnego Zebra-
nia otwiera prezes lub wiceprezes Zarządu, po czym Walne Zebranie wybiera spośród obecnych członków przewodniczącego i sekretarza Walnego Zebra-
nia.
- § 33. Głosowanie w sprawie wyboru Zarządu i Komisji Rewizyjnej /§ 26 pkt.1/, przyjmowania nowych członków /§ 9/ i udzielanie Zarządowi pokwitowania /§ 26 pkt.3/ jest tajne. W innych sprawach głosowanie jest jawne, o ile Walne Zebranie nie uchwali innego sposobu głosowania.
- § 34. Uchwały Walnego Zebra-
nia są ważne, gdy powzięte zostały bezwzględną większością głosów przy obecności 1/4 członków rzeczywistych, zni-
żona statutu Towarzystwa, rozwiąza-
nie Towarzystwa wymaga 2/3 głosów przy obecności co naj-
mniej 1/3 członków rzeczywistych.

VII. Zarząd.

- § 35. Zarząd składa się z 5 członków i 2 zastępców wybranych w tajnym głosowaniu przez Walne Zebranie /§§ 33 i 34/ oraz z przewodniczących Komisji /§ 7/.
- § 36. 1/ Członkowie Zarządu wybierają spośród siebie prezosa, wiceprezosa, sekretarza, jego zastępcę i skarbnika.
2/ Szczegółowy zakres czynności poszczególnych członków Zarządu określa Zarząd.
- § 37. Do zakresu działania Zarządu należy :
1/ zarządzanie majątkiem Towarzystwa oraz zaciąganie zo-

- berować w granicach ustalonych budżetem,
2/ przedstawianie Walnemu Zebra-
niu sprawozdania z rocz-
nej działalności Towarzystwa i wykonania budżetu za
rok ubiegły oraz preliminarza budżetowego na rok
następny,
3/ przyjmowanie fundacji, zapisów, darowizn na rzecz
Towarzystwa z zastrzeżeniem zatwierdzenia przez Wal-
ne Zebranie,
4/ wykonanie uchwał Walnego Zebra-
nia,
5/ ustalanie typu wydawnictw Towarzystwa,
6/ ustalanie honorariów autorskich i honorariów za kie-
rowanie wydawnictw, referaty, korekty i t.p. wed-
ług norm przewidzianych w obowiązujących przepisach,
7/ przyjmowanie i zwalnianie pracowników biura Towarzystwa i określanie ich wynagrodzenia,
8/ zgłaszanie Walnemu Zebra-
niu wniosków o podjęcie uch-
wały o utracie członkostwa Towarzystwa /§§ 14 i 26
pkt. 2/,
9/ załatwianie innych spraw Towarzystwa, o ile nie są
przekazane statuten innym jego władzom.

§ 38. Prezes Zarządu :

- 1/ reprezentuje Towarzystwo,
- 2/ zwołuje posiedzenia Zarządu i przewodniczy na nich,
- 3/ podpisuje wraz z sekretarzem korespondencję Zarządu oraz dokumenty wystawione przez Towarzystwo,
- 4/ czuwa nad przestrzeganiem statutu Towarzystwa.

§ 39. Zarząd odbywa posiedzenia w miarę potrzeby. Do ważno- ści jego uchwał potrzebna jest obecność przynajmniej po- łowy plus jeden jego członków w tym prezosa względnie wiceprezosa, sekretarza lub jego zastępcy.

Uchwały Zarządu zapadają bezwzględną większością gło-
sów. W razie równości głosów rozstrzyga głos przewod-
niczącego.

VIII. Komisja rewizyjna.

- § 40. 1/ Komisja Rewizyjna składa się z trzech członków i
jednego zastępcy wybranych przez Walne Zebranie na
3 lata. Członkowie Komisji wybierają spośród siebie
przewodniczącego.
2/ Zastępca pełni czynności w razie nieobecności społnie-

nia ich przez członka.

§ 41.1/ Komisja Rewizyjna bada w pierwszym niosącym po upływie roku kalendarzowego gospodarkę finansową i księgi kasowe Towarzystwa oraz zgodność ich ze stanem funduszy i zapisami kasowymi, po czym składa odpowiednio wnioski Walnemu Zebraaniu.

2/ Na żądanie prezosa Zarządu lub z własnej inicjatywy Komisja może każdej chwili poddać zbadaniu stan kasy i prowadzenie rachunkowości Towarzystwa.

IX. Posiedzenia publiczne.

§ 42. W czasie oznaczonym uchwałą Zarządu odbywa się coroczne posiedzenie publiczne z udziałem członków oraz zaproszonych przedstawicieli władz, instytucji i zrzeszeń społecznych w celu zaznajomienia społeczeństwa z działalnością Towarzystwa w ubiegłym roku oraz obudzenia zainteresowania sprawami naukowymi i kulturalnymi regionu.

Na tym posiedzeniu Zarząd przedstawia sprawozdanie z czynności Towarzystwa w roku ubiegłym, ogłasza nazwiska członków Towarzystwa wybranych na ostatnim Walnym Zebraniu oraz podaje do wiadomości uchwały w sprawie ogłoszonych konkursów i przyznania nagród konkursowych, po czym jeden z członków na zaproszenie Zarządu wygłasza wykład naukowy.

X. Złatwianie sporów.

§ 43. Spory między członkami w zakresie Towarzystwa rozstrzyga Sąd Polubowy, do którego każda ze stron wybiera spośród członków Towarzystwa jednego arbitra, ci zaś superarbitra. Od orzeczeń tego Sądu nie ma odwołań.

XI. Rozwiązanie Towarzystwa.

§ 44.1/ Rozwiązanie Towarzystwa następuje na mocy uchwały Walnego Zebrania powziętej większością 2/3 głosów przy obecności co najmniej 1/3 członków Towarzystwa.

2/ W uchwale o rozwiązaniu Towarzystwa Walne Zebranie powołuje uchwałą o przeznaczeniu majątku Towarzystwa z uwzględnieniem praw przysługujących osobom trzecim na podstawie umów zawartych przez Towarzystwo i wybiera Komisję likwidacyjną.

XII. Zmiana statutu.

§ 45. Przepisy niniejszego statutu mogą być zmienione uchwałą Walnego Zebrania większością 2/3 głosów przy obecności co najmniej 1/5 członków rzeczywistych.

XIII. Przepisy końcowe.

§ 46. 1/ Z chwilą zarejestrowania Towarzystwa osoby podpisane na statucie stają się automatycznie rzeczywistymi członkami Towarzystwa.

2/ Pierwsze posiedzenie Walnego Zebrania dla wyboru władz Towarzystwa zostanie zwołane w ciągu dwu tygodni od dnia otrzymania zarejestrowanego statutu.

3/ W pierwszym posiedzeniu Walnego Zebrania biorą udział:

- a/ osoby podpisane na statucie,
- b/ inne osoby, mające warunki przyjęcia na członków Towarzystwa /§ 8/, które przed posiedzeniem zgłoszą na piśmie swoje przystąpienie do Towarzystwa,
- c/ do załatwienia spraw związanych z rejestracją Towarzystwa, zwołaniem pierwszego Walnego Zebrania i przyjmowania zgłoszeń nowych członków Towarzystwa upoważniony jest mgr Stefan Witkowski.

1. Toluś Wacław, Przewodniczący Prezydium Miejskiej Rady Narodowej w Radomiu
2. Mgr Gajewiczowa Maria, adwokat, Radom, Mickiewicza 12
3. Mgr Kisiol Halina, Kierownik oddz. Archiwum Wojewódzkiego w Radomiu, Żeromskiego 53
4. Kiorzkowska Ewa mgr archeolog, Warszawa, Krasieńskiego 6n65
5. Karozonny Marcelli, muzyk, dyrektor Średniej Szkoły Muzycznej, Radom, Moniuszki 2
6. mgr Małachowski Jan, pedagog, Radom, Kollas-Krauz 21
7. mgr Witkowski Stefan, urbanista, Radom, Przechodnia 5
8. mgr Zwolaki Gzosiław, historyk, z-ca dyrektora Liceum Ogólnokształcącego Radom, Traugutta 44
9. mgr Rasowski Longin, Komitet Miejski PZPR, Radom, Sowińskiego 9

10. Bryński Antoni, ekonomista Dyrektor Banku Inwestycyjnego,
Radom, Mickiewicza 1a
11. mgr inż Wilczyński Zygmunt, z-ca Przewodniczącego Prozy-
dium Miejskiej Rady Narodowej
12. mgr inż arch. Grajowski Edward, urbanista, Radom, Pusta 24
13. mgr Suchocki Stanisław, Miejski Komitet PZPR, Radom,
Kusocińskiego 28/12
14. Sznurow Henryk, archeolog, Radom, Moniuszki 17
15. Jędrzejowski Eugeniusz, działacz społeczny, z-ca Przewod-
niczącego Prozydium Miejskiej Rady Naro-
dowej w Radomiu
16. Włocińska Maria, Kierownik Wydziału Kultury Prozydium
M.R.N. Radom, Bogusławskiego 5
17. Boniecki Jan mgr historyk Archiwum Państwowe, Radom,
Niedzielskiego 12

O d p i s

Prozydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Kielcach Urząd Spraw
Wewnętrznych Oddział Spraw Społecznych i Organizacyjnych.---
Kielce, dnia 3 października 1963 r. Nr SW.IIIa.5/276/63.---
Na mocy decyzji Prozydium Wojewódzkiej Rady Narodowej Urzędu
Spraw Wewnętrznych w Kielcach z dnia 30.IX.1963 r. Nr SW III
a.5/276/63 wydanej na podstawie art. 21 rozporządzenia z dnia
27.X.1952 r. prawo o stowarzyszeniach /Dz.U.Nr 94, poz.000/,
wpisane do rejestru Stowarzyszeń i Związków Prozydium Wojo-
wódzkiej Rady Narodowej w Kielcach pod Nr Rej. 1388 stowarzy-
szenie p.n. "Radomskie Towarzystwo Naukowe" w Radomiu.---
Poleczę Okręgła z Godłem Państwa Prozydium Wojewódzkiej Rady
Narodowej w Kielcach. Kierownik Oddziału /-/ Jan Brodziński.---
KS/1636.-----

